محرم ۲ سنه ۱۳۲۸ — غنوار ۱ سنه ۱۹۱۰

سنه ۳ — عدد ۱

مشهور آدملر والوغ حادثه‌لر

شمس الدين الدمشقى

بو ذات هم اسلام جغرافيا عالملرندن اولوب اسمى محمد بن ابى طالب الانصارى وكنيه‌سى ده ابو عبدالله‌در. «شيخ الربوة» ديمكله هم شهرتى واردر.

جغرافياده «نخبة الدهر فى عجائب البر والبحر» اسمنك بر كتابى اولوب فراين ومهرن نام مستشرقلر اجتهادى ايله ۱۸۶۶ تاريخنده پيتربورغ شهرنده باصلمشدر. روس مؤلفلرى بو كيمسه دن خبرلر نقل ايتديكندن روسچه غه‌ياكه آوروپا تيللرندن بررسينه ترجمه ايدلديكى آڭلاشلور.

دمشقى‌نڭ كندى اثرينى كوروب اولسه كرك فاضل مرجانى «مستفاد الاخبار» ده بر چوق خبرلر نقل ايلر بو خبرلردن حتى اوشبو ذاتنڭ بزم مملكتمزه كاوب يورديكى‌ده آڭلاشلور. جمله‌دن اوشبونلردر:

۱) خزرلرنڭ اورنلرى بحر خزر يانده اولوب، «خمليج»، «بلنجر»، «سمندر» و «اتل» اسمنده دورت شهرلرى وار. خزرلر «عسكر» و «رعيت» اسمنده ايكى قسمگه آيرلالر. عسكرلر مسلمانلر اولوب، رعيتلر يهودى دينده‌لردر. قسطنطينيه ايمپراطورى اوز مملكتندن يهودلرنى قوغديغنده هارون رشيد زماننده خزرلرگه كلديلر وغافل اولان خزرلرنى كندى دينلرينه كرگزديلر. صوڭره خراسان طرفندن مسلمانلر كاوب خزرلر ايله صوغشوب غالب اولديلر واوشبو وقتده خزرلر اسلام دولتى تحتنه كرديلر.

۲) اتل ييلغه‌سينه قويا طورغان «بورتاس» صوى بوينده بر تورلى خلقلر معيشت ايته‌لر، اويلرى آغاچدن، كيز اويلرى ده وار. اورنلرينڭ زورلغى اونبش كونلك يول اولور، كنديلرينه مخصوص بر لسانلرى واردر.

۳) قپچاقلرنڭ اورنلرى دربند شروان آرتنده اولوب روس دڭزينه ياقين تاغ واور مانلرده‌در. شهرلرى «سردق» اسمليدر. سوداگرلر بونلردن آشلق، قوندز، قل وكنيزاك آلالر، كيوملكلر ايلتوب صاتالر. قپچاقلردن مصر، شامده بهادر آدملر وار. مصرده اولان ترك پادشاهلرنڭ كوبسى اوشبونلردندر.

٤) بلغار خلقلرى بر اورنغه منسوب خلقلردر، مقتدر خليفه زماننده مسلمان اولديلر. بلغار خانى دين اسلام قاعده‌لرينى اوگردر ايچون عالملر يبارمكنى صورديغندن خليفه ده خان مقصودينه اجابت ايتدى، تيوشلى آدملرنى يباردى. بوندن صوڭ بلغار حاجيلرى حج سفرلرنده «بغداد» گه كرديكلرنده كوب حرمت وضيافتلر ايدلدى. «بلغارلر نه كبى خلقلردر؟» ديه صوراوچيلرغه بونلر: «ترك ايله صقلب قاتشودن حاصل اولغان قوملرمز» ديه جواب ويررلر ايدى.

دمشقى ۷۲۸-۱۳۲۶ تاريخنده شام مملكتنده وفات ايتمشدر.

قزوينى

جغرافيا عالملرندن اولان بو ذاتنڭ اسمى زكريا بن محمود در. ايران مملكتنده «قزوين» شهرنده دنياغه كلديكى جهتندن «قزوينى» ديه مشهور اولمشدر. ٦٧٤ تاريخنده تمام ايتمش اولديغى «آثار البلاد واخبار العباد» نام كتابى مستشرق ووستنفلد طرفندن ۲ جلدده ۱۸٤۸ ده «غوتنغن»

شهرنده طبع اولنمشدر.

«عجائب المخلوقات» اسمنده اولان ایکنچی بر تألیفی ده ووستنفلد طرفندن «غوتنغن» ده وصوکره ١٣٠٥ ده «حیاة الحیوان» کتابی هامشنده مصرده باصلمشدر.

قزوینی نك اوشبو اثرلری هرنه قدر فن ایله قابل تطبیق اولمغان خرافاتدن خالی دگل ایسه ده آوروپا لسانلرینك کوبسینه ترجمه ایدلنوب نشر ایدلمشلردر. مع ما فیه قزوینی جغرافیاده الوغ عالملردن وکتابی ده فائده‌لی اثرلردن معدوددر. وفاتی ٦٨٢ — ١٢٨٣ ده‌در.

ابوالفدا

هم جغرافیا هم تاریخ عالملرندن اولان بو ذاتنك اسمی اسماعیل بن علی اولوب کنیه‌سی ابوالفدا ولقبی ده «عماد-الدین» ایدی. صلاح الدین الایوبی عائله‌سی اولان ایو-بیلردندر.

٦٧٢ — ١٢٧٣ تاریخی جمادی الاولاده «دمشق» ده دنیاغه کلوب الملك الناصر طرفندن «دمشق» ده امیر اوله‌رق طوردی وصوکره‌ده بونك طرفندن «حماه» حکمدارلغی احسان ایدلنوب «الملك الصالح» دیه وبر آزدن صوك ده «الملك المؤید» دیه مشهور اولدی.

ابوالفدا، قلچلی محررلردن یا که قلملی پادشاهلردن اولوب فضیلت وعلم صاحبی بر ذات ایدی. فقه، حکمت، هیئت وباشقه علملرده یدطولی صاحبی اولمشدر. فقه فننده اولان «الحاوی» اسملی بیوك بر اثرنی منظوم اوله‌رق ترتیب ایلادی.

ابوالفدانك شهرتینه سبب اولان شی پادشاهلغی دگل بلکه تاریخ فننده اولان «المختصر فی اخبار البشر» نام اثری ایله جغرافیاده «تقویم البلدان» اسملی کتابی اولمشدر. اگرده بو کتابلری اولمیه ایدی باشقه پادشاهلر وحکمدارلر قبیلندن بو هم کوبدن اونودلمش، ادیب وشهرتلی عالملر آراسنده اسمی ذکر ایدلمامش اولور ایدی.

«تقویم البلدان»، الك ایلك مرتبه اوله‌رق علوم عربیه مدرسی اولان رینود ایله ماك کوك دیلاین نام فرنك عالملری طرفندن ١٨٣٧ دن باشلاب ١٨٤٠ تاریخینه قدر ٢ جلدده «پاریژ» ده طبع اولندی. ایکنچی مرتبه اوله‌رق شیر اسملی بر کیمسه طرفندن ١٨٤٢ دن ١٨٤٥ گه قدر «درسدن» شهرنده نشر اولندی. بو اثر آوروپا لسانلرینه ترجمه ایدلنوب دفعه‌لر ایله نشر اولنمشدر.

ابوالفدانك خصوص مصر جغرافیاسی حقنده ایکنچی بر اثری اولوب ١٧٧٦ ده میخائیلس طرفندن „غوتنغن“ ده باصلمشدر.

„المختصر فی اخبار البشر“ نام تاریخی رایسکه نام فرنك عالمی طرفندن لاتینچه ترجمه‌سی ایله برابر اوله‌رق ٥ جلدده ١٧٨٩ دن ١٨٩٤ که قدر „قوپنهاغ“ شهرنده وبوندن صوك ترجمه‌سندن باشقه عربی نسخه‌سی گنه ٤ جلدده ١٢٨٦ ده استانبولده والك صوکره‌ده ١٣٢٥ ده مصرده طبع اولندی.

ابوالفدانك اوشبو تاریخی ٧١٩ گه قدر کلمش وآندن صوك ٧٤٩ تاریخینه قدر ابن الوردی طرفندن ذیل صورتنده یازلمشدر.

ابوالفدا „قاموس الاعلام“ ده «دائرة المعارف» گه تقلید سببندن ابوالفدا عمادالدین اسماعیل بن عمر ابن کثیر ایله خلط ایدلوب یازلمش وفاحش صورتده غلط واقع اولمشدر. بوکا ایسه اوشبو ایکی کیمسه‌نك اسم وکنیه‌لری، لقب وشهرلرینك مشترك اولمقی سبب اولمشدر. بوندن اوستون هر ایکیسی‌ده مؤرخ اولمق ایله مشهورلردر. فقط ابن کثیر، تفسیر وحدیث علملری ایله مشغول اولدیغی سببلی „الحافظ“ دیه معروف ایدی وتاریخده‌ده „البدایة والنهایة“ نام اثر وجوده کتوردی. وفاتی ٧٩٤ ده‌در. ابوالفدا اسماعیل الدانشمندی بونلرنك هر ایکیسنه باشقه اوچونچی بر آدمدر.

ابوالفدا، کندی ترجمه‌سی حقنده هم «المختصر فی اخبار البشر» ده خیلی معلومات یازمشدر. ٦٠ یاشینه ایر-یشوب ٧٣٢ — ١٣٣٢ ده وفات ایتدی.

مقالەلر:

عرب ادبیاتی

۷

ادبیات نفیسه

عرب ادبیات نفیسه سنڭ الڭ مهم اورن طوتقان بر قسمی شعردر. بونڭ الڭ عالی وقتی محمد (علیه السلام) کیلور آلدندن بولدی. عرب شعرلری روشی بو یونچه آوروپا شعرلرینه اوخشامیلر. عادتده «حسی» بولالر. هر بیت بر وزندەگی ایکی مصراعدن عبارت بولا. بو وزن شعرنڭ باشندن آخرینه چه اوزگارمیدر.

عرب شعرلری اوزونلغینه کوره تورلی اسملر ایله یاد ایتلەدر. ۷ - ۱٤ بیتلی قسقه شعرلر «غزل» آتالالر وکوبرەك «عشق» غه دائر بولالر. قصیدەلر ۳۰ بیتدن آری و ۱۰۰ دن کیەلی شعرلردر. بونلرده معلوم آدملرنی ماقتاو، مشهور واقعەلرنی تصویر کبی نرسەلر بولا. بر شاعرنڭ اثرلرینڭ یا که بر مسئله حقندەغی شعرلرنڭ مجموعەسی «دیوان» اسملانەدر.

یوقاری دەده أیتلمش ایدی: قرآننڭ اینووی عربلرنڭ ایسکی شعر وتل أدبیاتلرینی بتونلەی یاڭا یولغه کرتدی، دیب. آلایده ظهور اسلامدن صوڭده عربلر آرەسنده شاقتی شەب شاعرلر اوچراشدر غالی. گل عشق حقنده شعر سویلەگان ومیلادی ۷۱۲ ده وفات بولغان عمر ابن ابی ربیعه نی الڭ زور شاعرلردن صانارغه یاری. ۸ نچی عصر میلادیده یاشاگان الاخطل ومیلادی ۷۲۸ نچی یلده وفات بولغان فرزدق ایله جریر، ۷۳۵ ده اولگان ذوالرمەده الوغ شاعرلردندرلر. عباسی خلیفەلری زماننده شعر، کوبرەك سرایلر تیرەسنده چوالوب خلیفه هم وزرانی ماقتاودن عبارت بولا باشلادی. فارسلرنڭ طبیعت و ادبیاتلری نڭ تأثیری ایله بو شعرلرده چیکدن طش ماقتاولر کوبەیدی؛ لکن ایسکی عرب شعرلرندەگی نفیسلك وقوت بونلرده طابلمی باشلادی. بوندی سرای شاعرلری آرەسندن الڭ مشهوری ۸۱٤ ده وفات بولغان ابونواس‌در. بو آدم مجلسلرده سویلەگان کوڭللی وقزقلی شعرلری ایله بتون ممالك اسلامیەگه شهرت جایمش ایدی. اول زمانلرنڭ مشهور شاعرلری بونلردن عبارتدر:

اصمعی [۸۲۸ ده وفات]، ابوتمام، ابن درید، متنبی، اوز زمانی نڭ همه نقصاناتن فوق العاده آچی تل وقزولق ایله یامازلاغان ابوالعلا [۱۰۵۷ ده وفات]، طغرائی، ابن الفارض، بوصیری (۱۲۹۵ ده وفات) قصیدهٔ برده نام بیك مشهور پوئیمه یازمش در.

عربلرنڭ نظرینه کوره یاخشی شعرده دائما حکمتلی سوزلر قاتشورغه تیوشلی بولغانلقدن، عرب ادبیاتنده مقاللر ومثللرو Изрѣченія لر بیك یوقاری اورون طوتالر.

فارس شعراسندن وطواط [۱۱۸۲ ده وفات] حضرت علی، ابوبکر، عثمان وعمرگه نسبت ایتلگان حکمتلی سوزلرنی جیوب بر کتاب ترتیب ایتدی. صوڭراق میدانی [۱۱۲٤ ده وفات]، زمخشری [۱۰۷٤-۱۱٤۳] ده شوشندی مجموعەلر توزودیلر. دیوان وحماسەلر قبیلندن عربلرده شعر طرزنده وشاعرلر احوالینه دائر تاریخی حکایتلر مجموعەلری کوبدر.

بونلردن الڭ مشهورلاری ابوالفرج الاصفهانی نڭ «الاغانی» سی وثعالبی نڭ «یتیمة الدهر» ی (بو کیمسه ۱۰۳۷ ده وفاتدر)، ابن عبدربەنڭ «العقد الفرید» ی در. (بو کیمسه ۳۲۸ — ۹٤۰ ده وفاتدر).

عربلرده عبرتلی حکایتلرده کوب یازلمشدر. حکایەلر مجموعەلرندن برسی هنددن آلنمش بولوب «همایون نامه»، «بیدبا مثللری» وباشقه اسملر ایله عرب تلینه ترجمه ایتلدی واسلام دنیاسی نڭ الڭ منتشر کتابی بولدی. بو اثر صوڭره عربچەدن همه آوروپا تللرینەده کوچرلدی. بو اثر هنددن عربستانگه فارسلر آرقلی کیلوب فارسیچەدن عربچەگه أیلاندروچیسی ابن المقفع نام فارسدر. [م. ۷۵٦ نچی یل چاماسنده وفات].

لکن عرب نفیس ادبیاتی نڭ الڭ مهم قسمینی رومان وحکایەلر تشکیل ایتەدر. حقیقی معناسی ایله رومانلر، تراجم احوال، وقوعات وخیالی حکایەلر ایله عرب ادبیاتی بیك بایودی. حکایه ورومانلرینڭ کوبسی عرب خلیفه، وزرا وقهرمانلری حقنده بولوب بر آزی نڭ سوژەتلری فارس ادبیاتندن آلنمشدر. الڭ شەب، زور ومشهور

روماتلر اهل صلیب محاربه‌سی وقتلرنده‌غی وقوعاتکه دائر «عنتره‌نك حیاتی» و «سلطان بیبرس‌نك معیشتی» وباشقه‌لردر. حکایه‌لر حاضرگه‌چه عرب ادبیاتنده بیك آلده طوروب، الڭ مشهور حکایه‌لر «مڭ ده بر کیچه» مجموعه‌سی‌در.

صوڭ وقتلرده بدویلر آراسنده اولان حکایتلر ور وایتلرنی، برنچه فرنك عالملری جیوب مجموعه شکلنده باصدردیلر.

عرب ادبیات شاعریه‌سنده، روشی ایله قرآن آیتلرینه بر قدر اوخشاولی بولوب عربلر طرفندن لطافت واوستالیکنڭ مثالی اولارق طوتولغان همذانی وحریری کبی عالملرنڭ «مقامات» لری هم اهمیتنی حائزدرلر.

ع. د. ر. ن.

«محمد علیه السلام» رساله‌سنی انتقاد

III

ولادت کونی ١٢ نچی ربیع الاول دوشنبه اولدیغنی اثبات ایتمك یرنده صابر حضرتنڭ اعتماد ایتمش کتابلری ابن هشام سیری ایله «السیرة الحلبیة» ایدیکنی اوقوچیلر بیلورلر.

ابن هشام سیری، «صاحب المغازی» دیه مشهور وهجرتدن ١٥١ نچی ییلده وفات اولان محمد بن اسحاق بن یسار المطلبی المدنی کتابندن اختصار ایدلمش بر اثر اولدیغندن مذکور سیرده اولان سوزلر، محمد بن اسحاق سوزلری اولمق لازم کلور، فقط محمد بن اسحاق اوزرینه متصل اولان بو روایت اوشبو ذاتنڭ کندسنده توقتاب قالمش حتی‌که واقعه‌لر حقنده اوزون سندلر ترتیب ایتمك، عادتندن اولان طبری‌ده محمد بن اسحاقدن یوقاری هیچ بر کیمسه اسمنی ذکر ایتماز. ایمدی ابن اسحاقدن یوقاری، متصل سند ذکر ایدلمادیکی صوڭ آندن توبان متصل سند اولمقده نه فائده وار؟

صابر حضرت، «السیرة الحلبیة» کتابندن بزم ضررمزه ایکی سوز کوچره‌در. بونلرنڭ بری: «١٢ نچی ربیع الاول فائده‌سینه سعید بن المسیب اجماع وارلغنی حکایت ایتدی هم بو کونلرده عمل شونڭ ایله‌در» مضموننده اولان جمله وایکنچیسی‌ده: «دمیاطی ١٠ نچی ربیع الاول‌ده ولادت اولدیغنی دعوی ایتسه‌ده بو دعوی متروك اولمشدر» عبارتیدر. فقط بونده یاڭلشلق وار. ١٢ نچی ربیع الاول طوغروسنده اجماع حکایت ایدوچی کیمسه، ابن المسیب دگل بلکه سهیلی‌در. ابن المسیب سوزی آنچق: «ولد رسول الله صلی الله علیه وسلم عند ابهار النهار ای وسطه» جمله‌سندن گنه عبارت اولوب بونی سهیلی نقل أیلر. اوشبو حکایت ابن المسیب طرفندن دگل بلکه سهیلی طرفندن اولمقی طوغروسنده اولان اهمیت بیوکدر. ابن المسیب سوزی ایله سهیلی سوزی آراسنده اولان فرق، وزیر ایله باشماقچی سوزلری آراسنده اولان فرقدن آرتق ایدیکنده شبهه یوق. ابن المسیب «فقهاء سبعه» نڭ بری اولوب اصحاب کرام خصوصا زوجات طاهراتدن واسطه‌سز اوله‌رق حدیث نقل ایدن بیوك بر عالمدر. (ابو هریره‌نڭ قزینی نکاح ایتمشیدی). هجرتدن ٩١ تاریخنده وفات ایتدی. بونڭ عصرنده مکه خلقی مولد اورنلرینی زیارت ایدوب یورمك دگل حتی اسمی وارلغی‌ده شبهه‌لیدر. اگرده «وعلیه العمل» سوزی ابن المسیب آغزندن چیقمش اوله ایدی بخاری ومسلم صحیحلرنده وباشقه سننده برقاچ کره‌لر ذکر ایدلمش اولوب، مشهور مذهبلره هم تأثیری اولمش اولوردی. سعید ابن المسیب بتون محدثلر ومشهور مجتهدلرنڭ احترام‌لرنده اولان جلیل القدر بر ذاتدر. اما سهیلی ایسه اوز عصرینڭ عالملرندن بر کیمسه اولوب ٥٨١ ده وفات ایتدی. سهیلی یمین ایتدیکی حالده اجماع دعوی ایتسه‌ده سوزینه اهمیت ویروچی اوله‌چغی شبهه‌لیدر. لکن سهیلی‌ده بو اجماع حکایتنی قطعی صورتده دگل بلکه اشانر اشانماز صورتده‌گنه نقل ایدوب، مسئولیتنی اوز اوستینه آلمامقده‌در. ایکنچی: متروك وغیر مقبول اولان سوز، ١٠ نچی ربیع الاول فایده‌سینه اولان دمیاطی سوزی دگل بلکه صابر حضرتنڭ ١٢ نچی ربیع الاولیدر.

١٢ نچی ربیع الاول خبرینی ترك ایتمك طوغروسنده «السیرة الحلبیة» بزم ضررمزه دگل بلکه فائده‌مزه یاردم ویرر. لکن بزم حرکتمز آنڭ تأثیری ایله دگلدر، بو یرده «السیرة الحلبیة» سوزی ایله اوغراشدق ایسه یالگز صابر حضرت شوندن دلیل کتوردیکی ایچوندر. یوقسه پك کوب خرافات ییغدیغی واسنادسز خبرلر ایله طولدردیغی سببلی «محمد علیه السلام» رساله‌سینی ترتیب ایتدیکمز وقت بزلر «السیرة الحلبیة» وآڭا اوخشامش اثرلرگه بر مرتبه اولسون کوز صالمادق. ١١ نچی ربیع الاول روایتندن کوچومزگه سبب «السیرة الحلبیة» دگل بلکه باشقه‌لردر.

بو جملەدن : ابن عبدالبر حضرتلرینڭ : „ ولادت پیلنده محرم باشی جمعه کون ایدی “ دیه نقل ایتمەسیدر . (الاستیعاب ج ۱ ص ۱۳).

ابن عبدالبرنڭ بو سوزی عرب عادتنه بناءً رؤیتدن اعتبار ایدلدیکینه کورەدر . یوقسه محرم باشی پنجشنبه کون اولسه کرك . مع ما فیه محرم باشی خواه پنجشنبه خواه جمعه کون اولسون بو حسابه کوره ربیع الاول ۱۲ نچی کونی دوشنبه اولمقی ودوشنبەنڭده ۱۲ نچی ربیع الاول اولمقی صورت طوتماز . بو ایسه باشی سهشنبه کون اولان دکابرنڭ „ ۱۵ نچی کونی شنبه کوندر “ دیه حکم ایتمك قیلنلدن جمع ممکن دگل بر شیدر .

اوشبو سببدن ۱۲ نچی ربیع الاوّلدن کوچمکنی دوشنبه دن کوچمکدن سهلراك کوردك . ۱۲ نچی ربیع الاولنی اختیار ایتمادیکمز حقنده اولان عذرمزنڭ بری بودر . اما نیچون ۹ نچی کوننی اختیار ایتدك ؟ بونڭ وجهسی کلەچکده یازلنور .

میشارلر

I

میشارلرنڭ تاتارلرغه مناسبتلری .

قولاغمده میشار لفظی اوینامقلہ بنم کوکرا گمده اختیارسز ، بر تورلی افتخار و غروریت قالقا . فقط بو افتخارم جنسیت دعواسی، ملی نزاع وتعصب کبی انسانیتسز لکلردن پاکدر . ذاتا ، میشار خلقنده بو تفاخر عمومی بر طبیعت اولەرق ایسکیدن قانغه سکرب قالمشدر .

یاش وقتلرمده مدرسەده اوقودیغمزده ، میشار طلبەسی ایله قزان تاتارلری تسمیه ایدلمش تاتار طلبەسی آراسنده، بر برینڭ عادت وتللرین تنقید ایدوب نزاعلاشمق بر بر آرتلی بولوب طورمقده اولوب عادت حکمن آلمش ایدی . میشارلر ایسه ، قزان تاتارلرینڭ اصول مکالمەلرین، قزان تاتارلری ایسه میشارلرنڭ روس لفظلرینه مائل سوزلرین وطاویشلرین تنقید ایتمکده ایدیلر . موندن آڭلاشیلدقینه کوره : هر ملت وهر جنس، کرك نیندی درجه مدنیتده اولسەده اولسون اوزینڭ آنـا تلن سویه وشونی آلعی صنعه قویاسی کیلەدر .

تاتارلر ایله میشارلر آراسنده بوندی تارتیشلرنڭ بولوی آرادن برلکنی یوغالتمق و اول ایسه بزم ایچون مطلق بر ضرر اولدیغندن اوتری ، آندی معناسز نزاعلرنی طاشلامق معقول و تللرمزنی برلەشدرمك صددنده اولمق تیوشلی ایدیکی هر ایکی طرفنڭ امیدی وتلاگیدر . لکن بو ایسکیدن قالمش بر دعوا اولدیغی کبی تاتارلر ایله میشارلر آراسنده ، اوّلده بر صووقلق اولدقنده فکرمزدن کچرمیدر .

اصل حالنی تدقیق ایچون قاراغان وقتده ، تاتارلرنڭ روس لساندن هیچ بر لفظنی استعمال قیلماولری وصوڭراق وقتده استعمال قیلولرغه باشلامش ایسەلرده هنوز آز بولوی حتی روس لسانلرینه تللرینڭده مخرجده ضعیفلك کورساتو ؛ میشارلرنڭ ایسه کوب لفظلری روسچه اولوب اصول مکالمەلریده شوکا مشابه اولدقلری بو ایکی جنسنڭ آراسنده مناسبتنڭ یوقلغن، اولدیغی تقدیردەده یراق تامرلرده‌غنه اولدیغینی، کوکلگه صالادر .

اگر حاضرگی قزان تاتارلری بلەن میشارلرنڭ ملی صاقلاغان عادتلرینی باشقه ، ایسکیدن قالمه عادتلرین طورمشلرین چاغشدریلوب قاراسه بر برسینه مخالف اولار شیلر بیك کوبدر . میشارلرنڭ کرك دینی ومعارف طوغروسنده اولان همتلری وکرك تجارت ومعیشت اشلرنده اولار حرکتلری اولسون ، قزان تاتارلرینه نسبتا ، بك کوب درجەده آلەدر . ایشته بنم برقدر مغرور یتمه بوندندر ذاتا بو ، میشار جنسنده عموما بار اولوب میشارلکلرین سویەلر واوزلرینڭ ناموسلرین صاقلامق یولنده آڭلاغا وکوچلری یتکان قدر اجتهادلرنده قزغانیلر .

بنم بو سوزلرمنی میشارلرده تاتار قرداشلر بمزه دشمانلق وقرین کوزلری وار ایکان ، فکری یولینه حول ایتماسونلر میشارلر حقنده آز چوق معلومات جیوب یازمغه بنی مجبور ایدن نرسەده ، افتخارمنی قوتلەندرمگه سبب اولان ، مجارلی مستشرق میساروش افندی جنابلرینڭ توصیەلریدر .

میساروش جنابلری ، آنڭ بلەن بر قدر وقتلی مجلسەده اولدقم زمان ، سوز صراسنده ، «روسیەده عموما تاتار اسملەنمش اهل اسلام آراسندەغی قوملرنڭ قایوسی ترقیغه مائل وعلوم معارفکه مستعدرەك ؟» ایدیکی حقنده بندەلرینه بر سؤال طاقدی . لکن بن ، علوم ومعارفده توبان وتجربەدن بوش همده ملتداشلریم آراسینه آز اختلاطلی اولدیغمدن بو سؤالره قطعی جواب ویرمکنی اوستیمه

آلا آلمادم. شولایده بولسه یوغاریده یازلمش فکرلرمنی بیان صوڭنده تخمینا میشارلر بلەن قزان تاتارلری اولدقن سویلەمیه جسارت ایتدم.

مستشرق جنابلری، میشار خلقینڭ باشقه تاتار قوملرینه نسبتاً ترقی و معارفکه مستعدرەك قومار ایدیکینه طوغری یلاغان فکری وارلغی بیاندن صوڭره آنلرنی سوداگر، غیور و اشلرنده ثباتلی بر قوم اولولری ایله استحسان ایتدی. تیك باری آنلرنڭ تجارت اشنده باشقه ملتلره آرتق آرالاشدیقندن موڭا قدر علم و معارفده سقط اولدقلرندن ناشی تللرین یوغالتماق و آنی آڭلامق کبی حاللرینڭ گنه همان شویله واردقده استقبال ایچون قورقنچلی ایدکن سویلەدی. مع ما فیه آنلر بو آراده یخشوق اوقوغه یابشمش اولدقلرندن بونکده چارەسینه کریشورلر امیدنده ایدیکنی بیان ایتدی.

مستشرق جنابلری بڭا بر خدمت یوکلەمك نیتنده ایدکنی بلدرمك ایستەدی. بو کبی بیوك ذاتلرنڭ خدمتلرین قولدن کیلدکده کیرو قایتارمق البت آغر اشدر. فقط بزم قولمزدن، موندی ذاتلرنڭ تلەکلرینه نیندی خدمت کیله بلسون ایکان! بو فکرمنی البته آڭاده آڭلاتدم.

«چواشلر» حقنده «شورا»ده یازدقم شیلر، تونلی تاریخلردن آلنوب یازیلماوی بلەن برابر، آنلرنڭ اصل و نسبلری حقنده اولمای بلکه اوز تجربه و تدقیقلرمدن عبارت اولسەده مستشرق افندی بونلرنڭ تاریخ ایچون بیوك بر یاردم ایدکن سویلەب «میشارلر» حقندەده شوشی روشلی نرسەلر یازمقنی ضررسز اولدقن بیان هم توصیه ایتدی.

«هر ملتنڭ تاریخی، آنلرنڭ ایسکیدن قالمه عادت و اخلاقلارین، تل و معیشتلوین تیکشرمك بلەن میدانغه چقادر. بناءً علیه «شورا» ژورنالی کبی اهمیتلی صحیفەلره مالك اولدیغکز حالده بر قدر آغرلقلری تحمل ایتمامك سز کبی اجتهاد اهلینه یاریقدر» جملەلری بنم یاش و هوسکار کوڭلمنی اوچوندردی.

ذاتا بن بر یاش بالا حکمندەمن و مطبوعاتدە اعتبارم ضعیف. حقیقه آت اویناتماغه قادرده اولمادیغمدن بونی ردگه چالیشسامك، بو حقده، قورچ قلملری بلەن مطبوعات صحیفەلرنده نورلر اویناتوب: «های سقط بیوکلره یول بیر!» دیمك زمانلری اولمادیغندن بو کونه قدر بو حالنڭ امیدین کوریلوب طورمادیغندن جسارتمی قالقدم. بناءً علیه، بر قدر مهم اشلرمنی قویوب میشار قرداشلرمنڭ عادت وتللرین، ممکن اولسه ایسکی اثرلرنده تیکشرمك نیتیله، پینزا غوبیرناسنده، میشار بوطقەسی اولان «راخمانقه» صوی بوینده‌غی بر میشار قریەسنده قش کچرمك نیتن طوتدم.

بنم مونده میشار قرداشلرم بلەن آرالاشوب صددمنی اجراغه یابشدقمه بر قدر کوڭلر بولدی. «شورا» صحیفەلری قبول ایتدکچه، الڭ اوّل مونده‌غی تامبوف و پینزا میشارلری حالندن یازوب عادت و تللرین بیاندن صوڭ تاریخی جهتدنده بر قدر معلومات بیروب میشارلره مناسبتلری اولان «مجارلر» حقندەده بر قدر یوللر قارالامق امید و آمالمدر. فقط جناب حق طوغری فکر و یرسونده مقصدمه وصولمنی نصیب ایلەسون....

ظریف البشیری.

تاریخ

اسکی تاریخلر. یونان قدیم تاریخلری. آوروپاده خرستیانلق انتشارندن صوڭ اولان تاریخ. تاریخنڭ فلسفەسی.

بر ملتکه، اوزینی و محیطنی آڭلامق، و موجودیت اجتماعیەسنی صاقلامق ایچون مطلق تاریخ اوقورغه کیراك. تاریخ ایکی تورلی بولا: خصوصی، عمومی. تاریخ کیراك عمومی بولسون، کیراك خصوصی بولسون هر کیم ایچون فائدەلیدر.

تاریخ خصوصی، بر ملتنڭ افتخارینی موجب بولا طورغان حاللر یاخود آغلاته تورغان وقعەلر کورسەتور. بر ملت اوز تاریخنی اوقوب اوز قومنڭ گنه احوالنی آڭلار، باشقه جمعیتلرگه قاراغانده اوزینڭ موقع اجتماعیسندن و حیثیت ملیەسندن معلوماتی اولماز. تاریخ خصوصی اوقومق نه قدر لازم ایسه، تاریخ عمومیدن خبردار اولمق او درجه ألزمدر. تاریخ عمومی، ملتلرنڭ احوال اجتماعیه، سیاسیه و اقتصادیەسنی تحلیل و تشریح ایتوب کورسەتور، تکامل و ترقیلرینڭ یاخود انقراض و تدنیلرینڭ اسباب و عواملندن خبردار ایتەر، و اوقوچیلرغه بر درس حکمت بیرر.

تاریخده هیچ بر وقعهٔ سیاسیه و حادثهٔ اجتماعیه اتفاق و تصادف اثری توگلدر. بونلر بر نیچه اسباب و مؤثراتنڭ تحت تأثیرنده حصوله کیلمشدر. تاریخنڭ بعضی وقعەلرینی خلاصة تخطر ایتیك:

هندستان قطعەسی، تا قرون اولی دنبیرلی ظهور ایتکان هر بر فاتحنڭ، هر داهیٔ سیاسینڭ هجوم ویا فکر استیلاسندن قورتیله آلماغان کبك اهالیسیده بر حکومت مستقله

تشکیل ایته آلمادی. فنیکه‌لیلر تجارت بحریه ایله اشتغال ایتدیلر، حاکمیت بحریه قوللرنده بولدی. اسپارته ایله آتنه‌ده لیکورغ، سولون کبی واضع قانونلر ظهور ایتوب حکومتلرینڭ موجودیت سیاسیه واجتماعیه‌سنی تحکیم ایتدیلر. حال‌بوکه أوّل هکه‌مونیه‌لق (عموم اوزرینه قومانده‌لق) اسپارته‌ده ایکن صڭره آتنه حکومتنه کوچدی. استقامتده، قانون شناسلقده، فدای نفسده، حمیت ملیه وغیرت وطنیه‌ده تاریخده مثلی کورلمامش روما دولتی ظهور ایتدی. نهایتده بوکبی اوصاف اساسیه وفضائل مرغوبه‌دن اثر قالمادی، ایڭ بوزوق وناموسسز بر جمعیت حالنی کسب أیتوب منقرض بولدی.

عربلر، چیندن تا پیره‌نه طاغلرینه قدریرلرگه حکم ایتدیلر. اندلسده سکز یوز سنه حکومت ایتکاندن صوڭ طاشلاب کیتوگه مجبور بولدیلر. فتح ایتلگان یرلری آقرنلاب قوللرندن چیغوب بتوب عرب حکومتنڭ اسمی تاریخ صحیفه لرندن چیغارلدی.

قرون وسطی باشلرنده تأسس ایتکان فئوده‌لیزم (دره بکلك) اصولی قرون اخیره ابتدالرنده بترلدی، قرون وسطی نهایتلرنده پاپالرنڭ وکلیسانڭ نفوذ واعتباری سقوط ایتدی. حضرت عیسی‌نڭ وکیلی بولغان (قاتولیکلرنڭ اعتقادنچه) پاپالر حقنده‌غی «لایخطیلك» اعتقادینه شبهه کیله باشلادی. هومانیستلر ظهوروبونڭ نتیجه‌سی بوله‌رق پروتستان مذهبی تأسس ایتدی، هومانیستلر فکرلرینی ایڭ زیاده آلمانیاده نشر ایتدیلر. انقلابات عمومیه باش کورسه‌تدی.

ترکلر، آوروپانڭ اورته‌لرینه، „ۋیانه“ غه قدر کیلدیلر. بر نیچه زماندن صڭره یرلری قوللرندن چیغا باشلادی، قالغان یرلرینی‌ده بیك قیین‌لق ایله‌گنه صاقلارلق بر حالکه توشدیلر.

قرون اخیره ابتدالرنده اسپانیه وآلمانیا حکومتلری نفوذ واعتبارلرینی یوغالتوب انگلتره وفرانسه دولتلری قوت وشوکت حاصل ایتدیلر. انگلتره ایله فرانسه‌ده بیوك اختلال وانقلابلر ظهور ایتدی، اهالی‌ده غصب ایتلگان حقوقلرینی اعاده ایتمگه موفق بولدیلر. صڭره‌لری باشقه مملکتلرده‌ده بوکبی انقلابلر باش کورسه‌تمگه باشلاب حکومتلرنڭ اداره‌سی اوزگاردی، خلق‌ده حقوقلرینه مالك بولدی.

صڭره آوروپا سیاستی بتون دنیاغه حاکم بولدی. انگلتره‌نڭ حاکمیت بحریه‌سی، آلمانیانڭ حاکمیت بریه‌سی تأسس ایتدی.

بو مختصرا یازلغان وقعه‌لر اتفاقی حصوله کیلگان نرسه‌لردن توگلدر. هر برینڭ سبب وعامللری بار. اسباب تاریخیه بیك کوب هم تورلی بولا. شول جهتدن هر برینی تعیین ایتوب بتمك قیینراق بولادر.

تاریخ أوقودن برنچی مقصد، وقایع سیاسیه وحادثات اجتماعیه‌نڭ عوامل ومؤثراتنی، ممکن قدر، تحری وتعیین ایتوب بر نتیجه چقارمق واستقبال حقنده بر فکر حاصل ایتمکدر.

تاریخنڭ روحی محاکمه‌در. تاریخ، محاکمه‌سز اوقولسه هیچ بر فائده حاصل اولماز. شونڭ ایچون «محاکمه‌سز تاریخ روحسز جسد کبیدر» دیلر. تاریخی وقعه‌لردن بالمحاکمه بر نتیجهٔ قطعیه چغاررغه کیراك. بوڭاده «حکمت تاریخ» دیلر.

تاریخ بو صورتده‌گنه بر ملتکه روح بیرر، حیثیت ملیه وموجودیت اجتماعیه‌سنی بیلدیرر. استبداد ایله اداره قیلنغان مملکتلرده، حکومت اهالینڭ اعتبار وحیثیت ملیه‌سنڭ درجه‌سندن خبردار بولوون تله‌مز. شونڭ ایچون بوکبی مملکتلرنڭ مکتب ومدرسه‌لرنده تاریخ اوقوتیلماز، شاگردلرگه اسمنی‌ده ایشتدرمزلر یاخود طار بر دائره‌ده، روحسز یازلغان بر کتابدن معلومات بیردررلر.

اسکی مؤرخلر تاریخلرینی هر درلو عجیب وغریب حکایه ومصاللر ایله طولدروب وقایع تاریخیه‌نڭ اسبابنی کورسه‌تمیلر، حتی طوغری بولوب بولمادیغنی‌ده تیکشرمیلر ایدی. بعضا وقعه‌لرنی پارلاق جمله، ماتور تعبیرلر ایله تصویر ایته‌لر، حقایق تاریخیه‌نی بر طاقم اوهام وخیالات ایله چووالتوب وقایعنڭ قیمت تاریخیه‌سنی یوغالته‌لر ایدی. صوڭغی مؤرخلردن‌ده بو اصولنی تعقیب وتقلید ایتوچیلر بولدی بو مسلکگه تاریخنڭ «ادبی وخیالی» طرز تلقیسی دینلدی

یونان قدیم تاریخی خرافات واساطیر ایله طولودر، معبود، نیم معبودلرنڭ احوال بشرگه مداخله ایتووینه اشانه‌لر ایدی. اعتقادلرنچه، هر یرده اش کورگان، محاربه‌لرده مظفر بولغان معبودلر ایدی. بو جهتدن اول زمانلرنڭ ماهیت وحقیقت تاریخیه‌سی کاملا مستور قالمشدر.

آوروپاده خرستیانلقنڭ تأسسندن صڭره تاریخنڭ باشقه تورلی تلقیسی ظاهر بولدی. تاریخنی پاپالر اوز نفوذلرینه آلدیلر. خرستیانلرچه عزیز طانیلغان کشیلرنڭ اجراآت بشرگه مداخله ایتووینه اعتقاد ایتیله باشلانلدی. عزیزلرینڭ حمایه‌سنی صاتوب آلمق ایچون، ثروتلرینڭ بیك کوب قسمنی صرف ایتکان قراللرده بولدی. تاریخنڭ بو طرز تلقیسی بشنچی عصر میلادیدن اون آلتنچی عصرغه‌قدر دوام ایتدی. بوڭا تاریخنڭ (Теологическій) طرز تلقیسی دیلر.

ایك صڭره تاریخنڭ «فلسفی» طرز تلقیسی میدانغه چقدی. مورخلر تاریخ یازغانده ایڭ زیاده تدقیق ایتکان نرسه‌لری حکمت وفلسفه‌سی بولدی. بو صورتله حادثات تاریخیه‌نی تحلیل وتشریح ایتوب، ممکن قدر، نتایج مستقله سنی کورستە باشلادیلر.

تـكامل وتعالینڭ، انقراض وانحطاطنڭ اسبابی بیك متنوعدر. بعض مؤرخلر بر قومنڭ تکاملنده حاکم بولغان نرسه‌نڭ محیط واحوال روحیه‌سی، بعضیلر ایسه مؤسسات اجتماعیه وسیاسیه‌سی وبعضیلرده احوال اقتصادیه‌سی بولدیغنی بیان ایته‌لر.

خلاصه: اسباب تاریخیه‌نی تعیین ایتمك قیین بر نرسه بولسه‌ده تاریخنڭ روحی بو، یعنی اسبابنی تحری وتعیین ایتمکدر. بو عصرده تاریخنڭ طرز تلقیسی بودر. هم شولای بولورغه کیراك.

عالمجان فیروشین.

تیل واملا مسئله‌سی

ترکیا محررلرینی یاروم عصر قدر اشغال ایتمش اولان تیل واملا مسئله‌لری شمدی بزلرده کلوب یتدی. غزته‌لرده بو طوغروده هر وقت مقاله‌لر یازلنه، ادبی جمعیتلرده سویلانه‌در. املا حقنده اولان فکرلر، ملاحظه‌لر پك کوب ایسه‌ده جزئیاتلردن بر قدر کوز یوملسه مسئله‌نی ایکی مسلك اوزرینه حصر ایتمك ممکندر. بری هر سوزنی ایشدلدیکی کبی یازمق مسلکی اولوب ایکنچیسی ده خیلی قاعده‌گه قویلمش وبو کونه قدر بر چوق علمی کتابلر نشر ایدلمش ایسکی رسمنی صاقلامق مسلکیدر. اولگیسنی کوسترر ایچون مثال تابمق مشکلدر، زیرا کوب سوزلر واردرکه سویلانمکلری حقنده بر قاعده واطراد یوقدر، بناء علیه املالرده شوڭا تابع اولمق لازم کلور. ایکینچسینه ایسه شمس الدین سامی بك وآنڭ اثرلری اولان قاموس اعلام وقاموس ترکی کبی علمی فنی اثرلرینی کوسترمك ممکندر.

اولگی مسلك صاحبینڭ دلیللری ایسه هر سوزنی ایشدلدیکی کبی یازمق اوگرانر ایچون قولای، دییورلر. بو نقطه‌دن اوشبو مسئله حقنده بر دیه‌چك یوق. دیه‌چك بر شونده‌درکه: کیملرنڭ شیوه‌لری اصل طوتلنور؟ بر یرده اولان خلقنی اصل طوتوب‌ده باشقه‌لرنی آنلره‌ایارتمك حقنده سبب تابمق مشکل، بوندن اوستون اگرده بر خلق سویلاشمکی اصل طوتلسه باشقه‌لر ایچون چیتونلك همیشه باقی اوله‌چقدر.

صوڭ مسلك صاحبلری: «مادام‌که هر بر خلق تلفظنه موافق کله‌چك بر قاعده هنوز میدانده یوقدر، بو تقدیرچه خیلی خدمت ایتمش وکوبلرنڭ معلومی اولمش قاعده‌لی بر املانی بوزمق: — خاتون قولاقچننی اوتغه یاق! — مثلنه مصداق اولور» دییورلر.

املانی ایشدلدیکی کبی یازمق طرافدارلرندن بری‌ده «کچمیر» قریه‌سنده امام ومدرس عبدالله افندی اولوب بو مدعاسینی اثبات ایتمك حقنده «یولدز» غزته‌سینه بر مقاله یازمشیدی. بونی ایسه بز اوقودق وباشقه‌لرده اوقومش اولسه‌لر کرك. ایشته شوڭا قارشو بوبی شاگردلرندن جمال الدین افندی بر بند یازوب اداره‌گه کوندرمشدر. بز ایسه فکر حرلگینه حرمت یوزندن شول مقاله‌نی بونده درج ایده‌مز. ایشته مقاله بودر:

«یولدز» نڭ ٤٢٠ نچی نومیرنده عبدالله الکچمیری نامنده بر حضرت «تیل ویازو» سرلوحه‌لی اوزون بر مقاله یازوب خیلی وقتدنبرو اونودولوب طورغان تیل واملا مسئله‌سن قوزغاتدی. مین‌ده شول مناسبتیله بو یرده بر نیچه سوز یازارغه مجبور بولدم.

مین تیل واملا مسئله‌سینڭ برسندن برسی تیره‌ن ونچکه ایکی مسئله اولدیغینی وبناء علیه بو طوغروده مستقل بر فکر عرض ایتمکچون تاریخ وعلم السنه متخصصی یعنی «فیلالوغ» بولمق لازمدر دیه بیلدیکمدن «تیل ویازو حقنده‌غی فکرم بو...» دیوب البته أیته آلمیم. شولایوق مینم مقصدم: تیل ویازولری کوب یازوچیلرمز طرفندن دستور طوتلغان وخلقمز آراسنده اوته‌دنبرو «فیلالوغ» و«پیداغوغ»لق ایله اسملری چیقغان بر نیچه ذاتنڭ اساس فکرلرینی محاکمه وتنقیدکه‌ده کرشو توگلدر. بنی شاشرغان نرسه: بزده تیل واملا ایچون قایغر وچیلرنڭ آرتیق کوبلگی وحتی هر بر غزته أوقورلق تاتارنڭ بو طوغروده اوزینه بر فکری بولوی وهر بز عبدالله حضرتنڭ؛ نفوسی میلیونلر ایله صانالغان بـر ملت ایچون چای یانندەغنه اوزینه مخصوص بر املا یاصاب شونی آلغه سورویدر.

بیك قزق بیت! بزده بیك کیرکلی، بیك تیوشلی وبیك موسملی حتی ملتنڭ بتون حیات وبقاسی شوڭا کیلوب تره‌لگان بر مسئله بولسه، یا اول بتونلای کوشهٔ اهمالده

یاتا؛ آنکچون برده باش واطلمی آنڭ حقنده اهلی نا اهلی طاوشن طنن چیغارمی. ایندی نیچوكده بر اول مسئله باشن کوتارسه آنڭ حقنده بتون تاتار قایغرا. ساده قایغروغنه توگل: کوبسی هیچ آڭلامدیقاری وبونڭ اهلی اولمادیقلری حالده مسئله‌نك ایچینه کروب گوژ کیتره‌لر. وبونڭ نتیجه‌سی اولارق بزده الڭ آنسات وینگل اشلر چوالوب مطلوب وموفقیت حاصل بولمیچه قالا.

عبدالله حضرت تیل حقنده: «تیلمزنی تاتار چالاشدریق، آسانلشدریق، ممکن قدر عربی وفارسی سوزلر قوشمیق» دی. آنڭ بو سوزی البته بر قدر یوللی. صوڭره اول املا مسئله‌سینه کوچوب بو طوغروده بتونلای سطحی فکرلرگه کروب کیته. اول طوب طوغری: «نیچوك ایشتلسه شولای یازارغه تیوش طابا. یعنی املا ایچون برده قاعده فلان کیره‌ك توگل، آغیزدن نی چیقدی شونی یازارغه کیره‌ك دیوب بارا. شیزه‌مسز؟ عبدالله حضرت املا مسئله‌سن ینگل گنه حل ایتمه‌کچی بولوب هیچ بر ملتنڭ مکتب وادبیاتنده قبول وتطبیق ایدلمگان وایدلوی ممکن بولماغان بر فکرنی درمیان ایته!..

عرب، روس وحتی فرانسز تیللرینڭ مبادیسینی اولسون اوگرانوب بیلوچیلر آرامزده مبذولدر. ایشته بونلر جمله‌سی شاهددرکه: بو معتبر تیللرنڭ جمله الفاظی غیر قابل تغییر قواعد ایله مضبوط در.

ذاتا بین الملل تیللرنڭ مکملیتی‌ده شول قاعده‌لرنڭ کوبلگی ایله متناسبدر. خلاصه: بر تیلنی قوانین صرفیه ونحویه وقواعد کتابت واملا نیقدر قصسه اول تیل برده قصلمی بلکه شول نسبتده کیڭایه‌در.

مین اوزم قزان غوبیرناسینڭ مرکزنده بر آولده طورام. غوبیرنامزنڭ تورلی یاغنده وتورلی اویازدلرنده بولغانم بار؛ قزاننڭ اوزنده‌ده کوب یللر طوردم. شونڭچون أیته آلامن‌که: اگرده عبدالله حضرتلرچه «ایشدلگانچه یازو» أصولن قبول ایدر اولسه‌ق بر قزان غوبیرناسی ایچون یوزلرچه واحتمالکه مڭلرچه املا قوللانمق ایجاب ایتچکدر. مثلا: بزدن اونبیش - یکرمی چاقرم شمال شرقیگه کیدلسه بزده: «أتکای، أنکای، آبزتای، شولای، بولای، ایندی، بولغاچ، بارغاچ» دیوب أیتوله طورغان لفظلرنی آنده: «أتکی، أنکی، آبزتی، شولی، بلی، اندی، بولغاس، بارغاس» دیوب سویلشه‌لر. هم‌ده بزدن ۲۰ - ۴۰ چاقرم آرالرنده غرب جنوبیگه تابا بولغان آوللرده: «او، زوه (یلغه اسمی)، کوه‌نده، کوره‌مك، کومك، تومك، أومك، سومك، اولنمك» دیوب تلفظ ایدلگان سوزلر بزنڭ آوللرده: «اوی، زویه، کویه‌نده، کویره‌مك، کویمك، تویمك، اویمك، سویمك، اویلنمك» روشلرنده أیتوله. طاغنده بزدن بر آز شرقغه تابا بارلسه آنده‌غی تاتارلرده: ح، خ، ف حرفلری برده یوق. ح وخ اورنینه قاف وف یرینه‌ده پ حرفلری استعمال ایته‌لر. مثلا آنده‌غی آبزیلر: «نیقال افند صاپا! قاتونڭ پاطمه یاقشیمی؟» دیوب سویلیلر. (بولار العیاذ بالله خداغه‌ده: «قدا» دیلر.) قزان شهری وقزان آرطی تاتارلریده بیك کوب سوزنی بزده‌گیگه باشقه طاوش ایله أیته‌لر. مثلا: بز: «شوشی» دیمز. آلار آنی: «طوشی» دیلر. بزده‌گی ادات استفهام بولغان «می» یاخود «مو»نی آلار آب آچیق «ما» ایتوب أیته‌لر. بناء علیه بزنڭ «شوشیمی؟» دیگانمزنی آلار «طوشیما» دیلر. عبدالله حضرتنده مقاله‌سنده بزنڭ «کبك» یرینه «کوك» دیب یازا وشبهه‌سز باشقه‌ارغه‌ده شولای یازارغه قوشا. بزده ایسه کوك دیب فقط «سما»غه و«ماوی توس»گه أیته‌لر.

عبدالله حضرت «یوروب»، «طوز» کبی‌لرنی «یرب» و«طز» روشنده یازو تیوش دیوب بایطاق یازغاند نصوڭ عربلرده شولای ایشتلگاننی گنه یازالر دیمه‌کچی بولا. خیر حضرت! عربچه‌ده املا ترکیده‌گیدن دها مشکل. مثلا: «علم» صورتنده یازلغان بر لفظنی ییدی تورلی اوقورغه ممکن. وحالبوکه عادتده هیچ بر حرکه علامتی قویولمیچه یازیلا. بزنڭ «طوز»نی أیسه بولسه فقط ایکی تورلی اوقورغه بولا. بو حال شولایوق روس تلنده‌ده بیك ظاهر. روسچه‌ده او-دارینییاسز حرفلر برده اوقولمادیغی حالده یازیلا.

گرچه غایت غریب وبعید بولسه‌ده املا حقنده هرکم اوزینڭ بر فکرینی عرض ایتوگه بتونلای قارشو طورمیمز. فقط بونڭله‌گنه قالمیلر. بلکه: اوزلری طرفندنغنه قبول ایتلگان بر املا ایله یازه‌لر؛ وشونی مکتب‌ده ملت بالالرینه اوگرانه‌لر. ایشته بو حال هیچ بر ملت‌ده کورلمه‌گان فقط بزم تاتار عقللی باشلرینه مخصوص بر مبالاتسزلق وبیك زور مناسبتسزلك‌در. مثلا بزنڭ عبدالله حضرت: ازلدنبرو آخری تاء ایله یازلوب کیلگان وبونچه عصرلردنبرو هیچ بر ادبا وعلماء السنه اوزگارته آلماغان: «دوست» و«درست» سوزلرینی یب ینگل گنه: «دوس» و«درس» روشنده یازوب شولای تیوشلگنی اعلان قیلغان کبك احتمال روسلردن‌ده: «ویدومست»، «اوکتابریست»لرنی أیتولگانچه

„ڤیندومس“، „اوکتابریس“ صورتنده یازارغه کیره‌ك دیوب دعوا ایتوچیلر بولور و بلکه اثباتنه ایتار. لکن هیچ بر وقتده اوزندن اوزی شولای یازارغه آشقماز؛ وفقط اوزی طرفندنغنه ایجاد وقبول ایدلگان بر نظریه‌نی مکتب بالا- لرینه درس ایتوب اوقتورغه جسارت ایتمز. زیرا: تیل واملا هر بر ملتده عادی کشیلرنك تعرضلرندن صاقلانورغه تیوش بر ملك عالی وعمومی دیوب بلنه‌در. ایمدی بزگه‌ده بونی آزراق آڭلاب بو طوغروده تلاگانچه قیلانودن صاقلا- نورغه بیك وقت‌در.

«املا ایچون قایغروچیلرنك کوبلگینه تعجب ایتدم» دیمشیدم. ایشته مین اوزم‌ده شول قایغروچیلرنك برسیمن. فقط شولقدر وارکه: کوب کشیلر حاضرگی املامزنك قیونلغی و طانلماوی ایچون قایغردیقلری حالده مین املامزنك بار قصورینی آنك بیك کوب تورلی بولوین و کوندن کون تورلیله‌نوین طابام وشونگچون قایغرام. مین: املامزنك ترقی علوم و تعمم معارف‌که مانع بولور درجه‌ده آغیر بولوینه هیچ بر درلو قناعت حاصل ایته آلمادم. حتی بعضا بو فکرنی- تعبیر عفو بیورلسون- بر شارلاطانلقغه حمل قیلوب طاشلیم.

ظن ایدرسم بزده توحید املاغه اهمیت بیروچی آز. چونکه بوڭا قدر بونگچون جدی بر تشبث کورلمه‌دی. هم‌ده اڭ معتبر یازوچیلرمزدن صانالغان بعض محررلر املالرینی همان‌ده بر یولغه صالمیلر. حتی بعضلری: اڭ قدرلی اثرلرنك کتابنك اسمنی طشقی یاقده بر تورلی وایچ طرفده ایکنچی تورلی یازوب: „تاتارچه‌ده تلاگانچه یازارغه یاری...“ دیگان معنی‌نی آڭلاتوب طورالر.

بعضیلر توحید املانك اهمیتن تقدیر ایتدکلری حالده بونی ئلیگه ایرته‌رەك طابالر. بو فکر البته بر درجه طوغریدر. زیرا مرور زمان ایله بیك کوب شیوه‌لرگه آیرلوب بایطاق اصل واساسلری اونوطلغان، اقتضای زمان والجای مکان ایله آراسینه بیك کوب عربی و فارسی سوزلر قاطیشوب آهنك طبیعی وصدای ملیسنی یوغالتقان وبونچه عصرلردنبرو نیقدر منبع علم وادب ومحفل علما وادبا اولان بیرلرده بیله هیچ بر قواعد وشرائط تحتنه کروب بتمه‌گان بر تلنی ضبط وتنظیم ایلمك ینگل بر شی دگلدر. فقط بو تقدیرده: بونك وقتی کیلگانچه‌گه قدر مکتب بالالرینه بر معین املا اوگراتمه‌سکه وآلارنك بیك کوب یاڭلشلرینی قزل قارا ایله صزماسقه طوغری کیله‌در. چونکه آلارغه‌غنه توگل، مکتب- منتهیسی اولان بیوك ذاتلرغه والوغ محررلرگه‌ده یوز تورلی املا ایله یازارغه جواز بیرله وهر بر کتاب وغزته‌لرگه قارالسه آنده باشقه‌سنده بولماغان یاڭا بر املا کوره‌لدر.

شمدیلك: املالرنی برلشدرو ممکن بولماسه، کوبه‌یتو وتورلیله‌ندرودن طیلو ممکن‌در. ایمدی هیچ اولمازسه بوڭا میدان ویرمزگه تیوش. احتمالکه بونی کمالات حساب ایدنلر وبونك برابرینه مکافات امید أیلیانلر باردر. فقط آڭلامالیکه: تخریب خرابات ایله مشغول اولمق کمالات دگل رذالت وبونك قارشولغیده مکافاة دگل مجازاةدر.

جمال‌الدین ولیدف. «آپاس».

«اصابت» کتابی حقنده ملاحظه

«وقت» غزته‌سنده ع. بطال افندینك تقریضنی اوقودیغم صوڭ، «اصابت» کتابندن بر نسخه‌سینی قولمه توشروب مطالعه ایتدم.

مؤلف افندینك سوز باشنده یازغان: «کوبراك سیرچیلر ومسلمانلر بو پیغمبر حقنده افراط کیتوب خارقه و معجزه‌لر ایله یالالاندرغانلردر. مسلمان توگللر (خصوصا خریستیان تربیه‌سنده اوسکانلر) آنك حقنده قاتیراق تنقید وتفتیش یولینه کیتوب آڭا تیوشلی بهاسنی ده بیرمگانلر. اوڭغه صولغه آوشوب کیتکان ایکی یاقدن میڭاده اولوش قالغاندن محمد پیغمبر حقنده قوانین طبیعت وسنة‌الله‌غه موافق صورتده منده بلگانمنی یازامن» دیگان جمله‌لرنی اوقغاچ منم شوقم دخی بر قات آرتدی. زیرا یقینابله ایدمکه: تیوشلی بهاسنی بیرماو ظلم اولغان شیکللی افراط کیتوب آنك حقنده صحیح مروی بولماغان حتی جناب رسول الله اوزی دعوی ایتمکان صفتلر ایله مدح ایتو (آغزدن طوغدی وما اشبه ذلك‌لر کبی) ده ظلم وشانن تنقیص دیب.

علماء اسلام موندن نق طیغانلر. "مدائح نبی (ص) نی یازوده آلده بولغان امام بوصیری حضرتلریده اوزینك قصیدهٔ برده‌سنده: «دع ما ادعته النصاری فی نبیهم * واحکم بما شئت مدحا فیه واحتکم» بیت عالیلری ایله افراط کیتو، غلو فی الدین ایدیکینه اشارت ایتمشدر. فقط مع التأسف مقصدقه شروع ایتکاچ مؤلف افندی أیتدیکی اورتا یولنی ترك ایدوب، تیوشلی بهاسن بیرماوچیلرگه قوشیله ونبوتنی بر امر کسبی کورساتوب رسول الله حقنده بو کون گه چه

اجنبیلر آغزنده چاینالکان سوزلردن استنتاج ایدوب کندی رأی صائبنی (؟) هم الحاق ایده‌در.

یوقاروده یازغانمنی تأیید ایچون بر - ایکی جمله‌لرین مونده کوچروب یازامن: باباسی عبدالمطلب پیغمبرنی بو اشکه حاضرلاب کیلدکن، آندن صوڭ اشنی ابوطالب اوستنه آلدقن یازوب، آندن صوڭ رسول الله‌نڭ، اوّلدن بابالرینك قوروب کیلگان پلانلرین فرصت تابو ایله آرتغی ایله چغارغانن یازادر. „مؤذن بول، مؤذن بولا آلماسڭ امام بول“ دیکان کبی محمد [علیه السلام] شیخلقنی بر یاقغه قویوب طوروب پیغمبر بولمق آرزوسنه توشدی“ دیه‌در. دخی: „حضرت محمد حقنده برده شیکلنمی مونه شونی اویلارغه ممکن: اول اوزین پیغمبر بولاسی ذات دیب بلگاچ اهل کتابقه بورونغی پیغمبرلرگه دائر کوب اویلانغان بولسه کیره‌ك واول بابده بولغان حکایات و روایات ووقعه‌لرنی کمال شوق برله طڭلاغان بولسه کیرك، اهل کتابده حضرت محمد کبی بیلگولی وممتاز بر ذات ایله یولقوب طورشونی غنیمت بلگان بولسه‌لر کیرك، مونه بو اشلرنی توشنمك ایچون روایتکه فلانگه احتیاج کورلمای بوڭا فکر صائب یتسه کیرك“ دیه‌در. قرآن، الله‌دن ایندرلمگان بلکه اهل کتابدن ایشدوب اوزی توزوگان کتاب دیب دعوی ایتکان مسیونیرلرنڭ سوزنی روایت ایدوبده، „بو اشلرنی توشنمك ایچون روایتکه فلانغه احتیاج کورلمای بوڭا فکر صائب یتسه کیرك“ دیب کندی فکر صائبی [؟] ایدوب کورساتووینه تعجب ایتمامك ممکن توگل. اسرار طبیعت بو کون همه‌سی کشف ایدلوب بتکان کبی „بونسی‌ده قوانین طبیعتکه مخالف آنسیده“ دیب هر برینی رد قیلوغه آشغوده بیك آلدون آرتون اویلاغان کشینڭ اشی توگل. بوندن بر نیچه وقتلرغنه آلده، بعض مخالف قوانین طبیعت صانالغان نرسه‌لرنڭ بو کون ممکن ایکانلگی کوز آلدنده ایکان، بو کون کندی فکر صائبنچه [؟] بر نبی محترم حقنده قوانین طبیعتکه مخالف صاناغان نرسه‌سینڭ کیلاچکده ممکن ایدکی کشف ایدلماوین نرسه ایله تأمین ایده؟ تأمین ایده آلماسه بو کون بر نبی محترم حقند، مخالف قوانین طبیعت صاناب هتك حرمت ایدوگه آشقماسقه تیوش ایدی، بلکه توقف أولی بولور ایدی.

ضیاءالدین رحمانقولف
(طروبسکی شهرنده امام ومدرس)

رحمت الهیه عمومیتی حقنده برهانلرم

عیب حافظ گو مکن واعظ که رفت از مذهبم
پای آزادی نبندد، گر بجایی رفت رفت.

بیا، و معرفت از من شنو که در سخنم
ز فیض روح قدس نکتهٔ استفاده رفت

همه انسانلرڭ عقیدهٔ الهیه‌لرینی تصویب ایدن لسان الغیب خواجه حافظ شیرازی حضرتلری.

دوستلرم قردشلرم! سز ملالرغه ئه‌یتگز:
شو ایکی یولنی مینی کومگاچ اوقورلر قبروه.
اهل تکفیر برعجبلنسون کوروب آقتق سوزم:
«کور، نه رسمه طولغان! ایمان ایله قرآن صدرمه!»

شاعر ملی‌مز ادیب محترم عبدالله افندی توقایف.

فمن ینازعنی فیما اتوه به * فالناس کلهم اعداء ما جهلوا.

ابدیت طرفنده همه عالم انسانیتڭ نجاتنه یقینا ایمان ایدن موسی جارالله بیگییف.

«ابدیت طرفنده نجات عمومی» مسئله‌سنڭ «شورا» صحیفه‌لرنده انتشاری مناسبتیله بنم دوستلرم خیر خواهلق یولنده شفاها یا مکتوبله بڭا:

«وقتسز همده اورنسز، فائده‌سی یوق بر مسئله‌یی چغاردڭده، فتنه‌لر قوباردڭ. دینلی امام افندیلری‌ده بیهوده یرده زحمتلره صالدڭ. سنی تکفیر ایدرلر، عاقبت مدرسه دنده طرد ایتدررلر! بر آز سیاست قوللانمق، بر قدر تاقتیقه ایله حرکت ایتمك سڭا لازم ایدی. کله‌جك سنه‌ده مدرسه وقفیه‌سنده اوزڭ ایچون بر تأمین حاضرله‌مك یولنده حرکت ایتسه‌ڭ یاخشی اولور ایدی.» معناسنده اولان سوزلری سویله‌دیلر یازدیلر.

نصیحتلریچون دوستارمه البته تشکر ایدرم. لکن بن هیچ بر وقت افکار علمیه‌مده حریتمی انسانلر خاطریچون یاخود سنوی معاشم ایچون فدا ایلەمم. بر حقیقت برهانلریله کوڭلمده رسوخ بولور ایسه، انسانلر بونی تحمل ایده‌مز خیالیله، بن او حقیقتی کتم ایتمك رذالتنه تنزل‌ده ایده‌مم.

رقیبم سر زنشها کرد که از این باب رخ بر تاب
چو افتاد بر سر مارا که خاك در نمی ارزد
چه حافظ در قناعت کوش وازدنیای دون بگذر
که یك جو منت دونان بصد من زر نمی ارزد.

افکارڭ حریتنه یول باغلامق ایچون گنه کوسترلمش حرکتلره، هر بر مسئله‌یی اوزلرینڭ گنه ایمانلریله فکرلریله تحدید ایتمك یولنده بذل اولنمش غیرتلره بر قیمت ویره‌میوب، بن همان اوز دعوامی اثبات صددنده ثبات ایدرم.

بیلورم: بنم دعوام ثابت اولور ایسه، اسلامیت یوزینه بر جمال اولاچق؛ همه ادیان آراسنده اسلامیتڭ قیمتی علویتی دها زیاده‌لشه‌چك؛ «نجات یالکز بڭادر!» کبی مغروریت اوزرینه تأسیس قیلنمش اعتقادلردن اسلامیتڭ ایمانی پاك قالاجق؛ اسلامیتڭ حقیتی جهنمدن تخویف طریقیله دگل، قرآن کریمده نظم الهیله بیان قیلنمش برهانلرله اثبات قیلنه‌جق.....

دینلرڭ تاریخنده یاوروپا اهل علمی قلمیله تألیف قیلنمش اوفاق بیوك کتابلردن بعضلرینی مطالعه ایتمش ایدم. او بیوك پروفه‌سورلرڭ حکیملرڭ اتخاذ ایتمش مسلکلری، اوزلرینڭ دینلرندن ماعدا دینلره نظرلری بڭا بر قدر غریب کورنمش ایدی. خصوصا یهودیتی اسلامیتی بوددیلگی بیان ایدرلر ایکن، پروفه‌سورلرڭ قلملریله یازلمش سوزلر — شو اوچ دینڭ تعلیملرینه بر قدر واقف انسانلری البته بر قدر متأثر ایدر درجه‌ده حقانیتدن بعید ایدی. تاریخ اسلامیتی یازارلر ایکن، نصرانیت علماسی طرفندن نبی اسلام علیه الصلاة والسلام حضرتلری علیهنه سویلنمش سوزلری بوراده ذکر ایتمیه حاجت‌ده یوق.

پروفه‌سورلری رد ایتمك جسارتیله دگل، یالکز حقیقتی بلا تحریف میدانه قویمق قصدیله، اسلامیت حقنده بر شی یازوب طاشلامق امنیه‌سی بن‌ده وار ایدی. حقائق مطلقه‌یه هم‌ده قرآن کریمده کلمش تعالیم عالیه‌یه استناد ایدوب، اقتدارم مساعده‌سی قدر، یاوروپا علماسی طرفندن سویلنمش سوزلره مقابله ایتمگی کندومه واجب بیلمش ایدم.

شو سنه مدرسهٔ حسینیه‌ده تاریخ ادیان درسلری مناسبتیله تاریخ ادیان بحثلرینی او فکرمڭ فعلیتی ایچون بر مناسب فرصت صایدم. دیگر باحثلر کبی یا او یا بو طرفه میل ایتمه‌مك ایچون، دینلری بلا تعصب بیان ایتمگی التزام ایده‌چك ایدم. شو التزامم قوری بر لاف اولماسون ایچون‌ده، هر بر دینی تصویب ایتمك حقنده من القدیم کوکلمده رسوخ بولمش اعتقادمی مقدمه صورتنده عرض‌ده ایتمش ایدم، عین شو ملاحظه ایله «ابدیت طرفنده رحمت الهیه عمومیتی» حقنده علمای اسلامڭ آثار عالیه‌سنده بیان اولنمش مسئله‌یی‌ده میدانه قویوب، او مسئله‌یی آیات قرآنیه ایله اثبات ایدرم انشاء الله دیمش ایدم

بونلارڭ هر برندن‌ده مقصد — شاگردلرله بلا تعصب تاریخ ادیاندن بحث ایدوب، مقایسه اصولیله، اسلامیتڭ افضلیتنه یاشلری ارشاد ایتمك ایدی. قیلغان اشمزنی کورمیچه قیلمادق

«کاری که کرد دیدهٔ ما بی بصر نکرد»

احوال زمان شاگردلرله اشتغالمزه مساعده ایدرمی یوقمی معلوم دگل، لکن انشاء الله «شورا» صحیفه‌لرنده طوتاش تاریخ ادیانه دائر جمله‌لری یازوب، یوقاریده سویلنمش مقصدمی بقدر الامکان تعقیب ایدرم.

شمدی رحمت الهیه عمومیتی مسئله‌سنده برهانلرمی سرد ایتمیه نوبت کلدی. او برهانلرمی برر برر بیاندن قبل «انسانلرڭ جهنمده خلودلرینه» دلالت ایدر آیت کریمه‌لر حقنده فکرمی علی الاجمال عرض ایتمك لازمدر. زیرا ابدیت طرفنده نجاتی یالکز کندولرینه حصر ایدن مذاهب کلامیه، هم‌ده بنم دعوامی قرآن کریمه قطعا خلافدر دیمش ملالر یالکز او آیت کریمه‌لره استناد ایدرلر.

قرآن کریمده عذاب آیتلری «یعذب من یشاء ویغفر لمن یشاء» کبی اکثریاً مشیئت ایله تقیید قیلنمشلار. الاعراف سوره‌سنڭ ۵۶ نچی آیت کریمه‌سنده صاحب التوراة نبی محترم موسی علیه السلامه خطاباً الله رب العالمین حضرتلری «قال عذابی اصیب به من اشاء. ورحمتی وسعت کل شیء» دیمش. بوراده، اولاچق ایسه، مشیئت ایله عذاب اولاچغی بیان قیلنوب، عاقبت همه انسانلره، یالکز انسانلره دگل بلکه همه شیلره رحمتڭ عمومیتی غایت واضح بر خطاب الهیله بیان قیلنمش.

عذابڭ اوزی مشیئت ایله مقید اولور ایسه، البته عذاب‌ده خلود، عذابڭ ابدیتی قطعا مشیئت ایله مقید اولور. الانعام سورهٔ جامعه‌سنده (۱۲۸) نجی «قال النار مثواکم خالدین فیها الا ما شاء الله» آیت کریمه‌سنده وارد اولمش استثنا کبی استثنالر قرآن کریمده متعدد آیتلرده وارد اولمشدر.

هود سوره‌سنده (۱۰۶ — ۱۰۷) «فاما الذین شقوا ففی النار لهم فیها زفیر وشهیق. خالدین فیها ما دامت السماوات والارض. الا ما شاء ربك. ان ربك فعال لما یرید» آیت کریمه‌لرنده هم استثنا هم‌ده خلودی کوکلرڭ یرڭ دواملری مدتیله تقیید وارد اولوب، ابراهیم سوره‌سنده (۴۸) نجی «یوم تبدل الارض غیر الارض والسماوات» آیت کریمه‌سنڭ

شو کوکلرڭ شو یرڭ بر کون فنالری اخبار قیلنمشدر. شو آیت کریمه‌ده خلود مقید ایسه، بزده اصولیونڭ «سببلری حادثه‌لری بر مطلق مقیده حمل اولنور» قاعده‌لریله عمل ایدوب، مطلق ذکر اولنمش خلودلری «مادامت السماوات والارض» قیدیله تقیید ایده بلورز.

عذابڭ اوزی‌ده عذابڭ ابدیتی‌ده مشیئت ایله مقید اولورلار ایسه، قرآن کریم‌ده ذکر اولنمش خلود، یا استثنا نهایتی وار بر مدت ایله، مقید ایسه، ایشته بزم دعوامز ثبوتنه غایت واسع بر میدان حاضرلندی دیمکدر.

۲۴ نچی «شورا» ده کفر ایچون وجوب عقاب مسئله‌سینی بر قدر جرح ایتمش ایدك. شمدی بوراده عذابڭ‌ده أبدیتڭ ده مشیئت یا بر مدت ایله تقیدلرینی بر قدر اثبات ایتمش کبی اولدق. بزم اشاعره ماتریدیه‌لی بوکا قناعت ایتمزلر ایسه، آنلاره الزامی صورتده دها ایکی آیت:

نساء سوره‌سنده میراث‌ده فرائضی بیان صوڭنده (۱۳) نجی آیت کریمه‌ده الله رب العالمین حضرتلری «ومن یعص الله ورسوله ویتعد حدوده یدخله ناراً خالداً فیها. وله عذاب مهین» دیمشدر.

نساء سوره‌سنده (۹۳) نجی آیت کریمه‌ده الله رب العالمین حضرتلری «ومن یقتل مؤمناً متعمداً فجزاؤه جهنم خالداً فیها. وغضب الله علیه ولعنه وأعدله عذاباً عظیماً» بیورمشدر.

شو آیت کریمه‌لرڭ افاده‌لرینه کوره، بر مؤمنی بغیر حق قتل ایدن آدم، هم‌ده میراث‌ده الله طرفندن تقدیر اولنمش سهاملری تعدی ایدن آدم جهنم‌ده خالد اولاجقلار. لکن بزم اشاعره بزم ماتریدیه شو ایکی حکمی قبول ایتمه‌یورلر. اوزلرینڭ مذهبلرینی صاقلامق خیالیله اوایکی آیتی تأویل، یاخود، دها درستی، تحریف ایدیورلر. بیورسونلر، کوره‌یك، تأویل ایتسونلر! بزده اشاعره خاطری ایچون گنه، کفر حقنده وارد اولمش خلودلری‌ده اویله تأویللر ایله تأویل ایدرز. اوز مذهبلری ایچون تجویز اولنمش تأویللرینی اشعریلر ماتریدیلر شاید کرماً بزه‌ده احسان ایدرلر. اگرده تأویللری اوزلری ایچون گنه یارارلق درجه‌ده عزیز اولوب، بزه احسان اولنه‌ماز ایسه، او وقت بز اوزمزڭ اصل مسلکمزه سلوك ایدوب، قرآن کریمی اصلا تأویل ایتمه‌مك طرفنده ممنونیتله قالورز. شو مسلکمزی کله‌جك عددلرڭ برنده انشاء الله تفصیل قیلوب، حاضرده رحمت الهیه عمومیتی مسئله‌سنده برهانلرمی بر بر عرض ایده‌یم:

۱) «قال عذابی اصیب به من اشاء. ورحمتی وسعت کل شیء، فساکتبها للذین یتقون ویؤتون الزکاة والذین‌هم بآیاتنا یؤمنون.» (الاعراف - ۱۵٦)

شو آیت کریمه‌ده الله رب العالمین حضرتلری استرسه عذاب ایله‌چگندن خبر ویرمش. بوندن‌صوڭ «ورحمتی وسعت کل شیء» جملهٔ مبارکه‌سیله همه انسانلرڭ بلکه همه شیلرڭ کیڭ رحمتلرده خلودلرینی بیان ایتمشدر. عذابی مشیئت ایله تقیید ایدوب‌ده، رحمتی مطلق ذکر ایتمك، «شیء» کبی اڭ اعم بر تعبیر اوزرینه «کل» کبی اڭ احاطه‌لی بر حرف استغراق زیاده ایتمك — ابدیت طرفنده هر بر انسانڭ ضروری صورتده رحمت الهیه مطلقده بقاسنه البته غایت واضح طرزده دلالت ایدر.

شو آیت کریمه‌ده هیچ بر انسان «ابدیت‌طرفنڭ رحمت الهیه‌ده مؤبد صورتده بقا» دن استثنا اولنمامشدر. لکن بزم کلامیون بزم روسیا امامری «فساکتبها للذین یتقون ویؤتون الزکاة والذین هم بآیاتنایؤمنون» جملهٔ معجزه‌سنه تمسك ایدوب، رحمت الهیه‌یی، ابدیت طرفنده نجاتی، یالکز مؤمنلره حصر ایتمك طارلغنه ذاهب اولمشلار.

شو آیت کریمه‌ده «فساکتبها» جملهٔ معجزه‌سیله حصر دعوی ایتمك مسئله‌سنده اهل کلام غایت جلی صورتده بر قاچ علمی خطالره یاعمداً یا جهلا دوشدیلر. منطق یاخود اصول فقه قواعدینه بر قدر آشنا اولان هر بر انسان أوخطالری جزئی بر ملاحظه ایله بیلور:

۱) اولگی خطالری: عمومڭ حکمنه موافق دیگر بر حکمله‌عمومی‌تخصیص ایتمك‌مسئله‌سیدر. منطق‌هم‌ده‌اصول‌کتابلرینڭ بیانلرینه کوره، بر حکمی دیگر بر حکمله تخصیص ایتمك ایچون حکملر آراسنده تنافی لازمدر. خاصڭ حکمی عمومڭ حکمنه موافق اولور ایسه، او وقت عمومڭ حکمی تخصیص‌اولنماز. «الانسان یمشی» حکمیله «الحیوان یمشی» حکمی هیچ بر وقت تخصیص اولنه‌ماز. «الحر بالحر» جملهٔ جلیله‌سیله «ان النفس بالنفس» جمله عمومیه‌سنده عمومیت اصلا باطل اولاماز.

«ورحمتی وسعت کل شیء» جمله‌عمومیه‌سیله «فساکتبها للذین یتقون» جمله خصوصیه‌سی بری دیگرینه موافق ایکی حکملردر. اولگی‌سنده‌وار عمومیتی ایکنچی‌سنڭ‌وار خصوصیتله تخصیص ایتمك لغتدن ده علومڭ قاعڭ لرندن‌ده غفلت ایتمك دیمکدر. بویله‌خطالر اهل کلامڭ‌اوزلرینه‌عائد مسئله‌لرده‌مقبول اولا بیلور ایسه‌ده عالم انسانیتڭ عمومنه، هم‌ده ارحم الراحمین الله رب العالمین حضرتلرینڭ تحجیری قابل دگل

رحمت الهیه غیر محدوده‌سنه عائد مسئله‌لرده اصلا مقبول اولاماز. خطاب ده شدتمزی اهل کلام بزه شاید عفو ایدرلر. زیرا «همه عالم انسانیتی مؤبد صورتده اوتلرده یاقمق» کبی قساوتلره بزم طرفدن کوسترلمش شوشدت اضطرار حکمیله اختیارسز چیقمش بر حرکتدر. اضطرار حکمیله وجوده کلمش حرکتلری شریعت اسلامیه عفو ایدر.

٢) ایکنچی خطالری: «مقیدلره رحمت ایتمك» ایله «رحمتی تقیید ایتمك» کبی بری برینه تماماً باشقه شیلری فرق ایتمه‌مکلریدر.

«فسا کتبها للذین یتقون» جملهٔ الهیه‌سی مقیدلره یعنی مومنلره وجوباً رحمت ایتمگی، قطعی صورتده افاده ایدر ایسه ده، رحمت الهیه تقییدینه اصلا دلالت ایتمه‌یور. اتقا ایدنلره، زکات ویرنلره، مؤمنلره وجوباً خدای رحمت ایدر، بوراده شبهه یوق. لکن «ورحمتی وسعت کل شیءٔ» کبی اختصاصی قابل دگل بر نص محکم وار ایکن، «دیگرلره رحمت ایتمز» سوزی نره‌دن چیقدی؟

نیچون بزم اهل کلام بویله واضح شیلری آکلامایور؟

بن شو «نیچون»ی ادبیات عربیه‌م ده بر قدر بیان ایتمش ایدم. بوندن صوڭ «شورا» ستونلرنده ده انشاءالله بر قدر بیان ایتسه‌م کرك.

دعوامزه برنچی برهان اولمق اوزره بز شو آیت کریمه‌یی ذکر ایتدك. زیرا اهل کلام ابدیت طرفنده رحمت الهیه‌نڭ یالڭز کندولرینه انحصارینی اثبات مقامنده شو آیت کریمه‌یه تمسك ایدرلر. بزم بیاندن اهل کلامڭ استدلاللرنڭ خطالری، شو معجز آیتڭ بزم دعوامزه صراحتله دلالتی آچیق صورتده کورندی.

شمدی شو معجز آیتڭ افادهٔ بلیغه‌سندن استفاده ایتمك ایچون، شو معجز آیتڭ خطاب الهیسنه سمع استفاده‌یی ویره‌یك:

«ورحمتی وسعت کل شیءٔ» جمله عمومیه‌سی — عمل مقابلنه دگل یالڭز امتنان طریقیله همه انسانلره مبذول اولان رحمت الهیه مطلقه عمومیتنه دلالت ایدر. الله حضرتلرینڭ رحمتلرینڭ اکثری شو نوعدندر: انسانلره بذل اولنمش وجود، عافیت، اهتدا، طاعت، نبوت، عقل کبی نعمتلرڭ هر بری یالڭز رحمت امتنان فیضیله انسانلره ویرلمشدر. شو رحمت امتنان انسانلرڭ هیچ برینه، زمانلرڭ ده هیچ برینه مخصوص دگلدر. دنیاده هر دقیقه ده همه انسانلره حسابسز صورتده شو رحمتڭ مبذولیتی کبی، البته، آخرت‌ده ده شو رحمت امتنان هر بر انسانه بلا استثنا بذل اولنه‌چقدر.

«عذابی اصیب به من اشاء» دلالتیله مشیئت الهیه تعلقی تقدیرنده بر قدر مدت بعض انسانلره عذاب واقع اولا بیله‌چك ایسه‌ده، «ورحمتی وسعت کل شیء» دلالتیله عاقبت هر بر انسانڭ رحمت الهیه‌ده خلودی قطعی صورتده ثابتدر.

«فسا کتبها للذین یتقون ویؤتون الزکاة والذین هم بآیاتنا یؤمنون» جملهٔ خصوصیه‌سی - عمل، یعنی اتقا، زکات، ایمان مقابلنده فضل هم احسان طریقیله یالڭز مؤمنلره رحمت الهیه خصوصیه‌نڭ مکتوبیتنه دلالت ایدر. خصوصی رحمتڭ مکتوبیتی الانعام سوره‌سنده (٥٤) «واذا جاءك الذین یؤمنون بآیاتنا فقل سلام علیکم. کتب ربکم علی نفسه الرحمة انه من عمل منکم سوء بجهالة ثم تاب من بعده واصلح فانه غفور رحیم» آیت کریمه‌سندن ده مستفاددر.

شو بری برینه من حیث الحکم موافق ایکی معجز جمله‌لرڭ - بری «ورحمتی وسعت کل شیءٔ» جملهٔ کریمه‌سی، دیگری «فسا کتبها للذین یتقون» جملهٔ کریمه‌سی افاده‌سیله ایکی نوع رحمت ثابت اولور: بری عمل مقابلنه دگل یالڭز ارحم الراحمین الله رب العالمین حضرتلرینڭ امتنانیله همه انسانلره بلا استثنا هم دنیاده هم آخرت ده بلا حساب بذل اولنور رحمت عمومیه‌در. دیگری اتقا، زکات، ایمان کبی عمل مقابلنه اجر اولمق صفتیله شارع کریم الله حضرتلری طرفندن وعد اولنمش رحمت مکتوبه‌در. انسانلر رحمت عمومیه‌یه بلا استحقاق نائل اولورلار؛ رحمت خصوصیه‌یی ایسه، هر بر انسان یالڭز اجتهادیله، حیات انسانیه‌نڭ مصلحتلرینه عائد خیر اشلری اداسیله احراز ایدر. الله رحمت عمومیه‌سیله همه عالم وجودی ایجاد ایدوب، همه عالم وجودی تربیه ایدر؛ رحمت مکتوبه‌سیله همه انسانلری درجات عالیه‌یه وصول ایچون خیرات یولنده مسابقه‌یه دعوت ایدر.

الله محدود دگل رحمت دیگرلرینی اظهار هم ابقا ایتمك ایچون رحمت عمومیه‌یی بلا تحدید همه انسانلره مؤبد صورتده بذل ایتمشدر. عالم حیاتده انسانلری تنبل معطل براقمامق، هم ده انسانلری مفاسد یولندن منع ایدوب صلاح یولنه دعوت ایتمك ایچون، خصوصی رحمتلرینی یالڭز عامللره، مصالح حیات یولنده سعی ایدنلره، انسانلره ضرر ویرمکدن صاقلانوب اوزینڭ کمالاتنه وصول یولنده حرکت ایدنلره تخصیص ایتمشدر.

بن شمدی الله رب العالمین حضرتلرینڭ محدود دگل رحمت عمومیه‌لرینی بیانم مناسبتیله بزم روسیه مسلمانلرینڭ

کوڭللرنده رسوخ بولمش‌مده یا طارلق یا مغروریت اساسنه مبنی اولمش اسکی بر اعتقادڭ واهیلگینی کوسترمگی موافق هم وقتلی کوردم:

اهل اسلامڭ اکثری « بسم الله الرحمن الرحیم» آیت مبارکه کریمه‌سنه معنی ویرور ایکن «دنیاده همه انسانلره، آخرتده یالڭز مؤمنلره رحمت ایدر الله اسمیله» دیرلر.

شو اعتقاد ـ غایت کیفی، اڭ واهی، اساسی اڭ ضعیف بر تفسیر اوزرینه بنا قیلنمشدر: گویا «الرحمن» بنیه‌سی «الرحیم» بنیه‌سندن ابلغ ایمش‌ده؛ ابلغیت‌ده دنیاده رحمتڭ عمومیتی، آخرتده رحمتڭ مخصوصیتی ایله گنه اولور ایمش. شو تفسیرڭ اساسی بزم نظرده غایت واهیدر. زیرا من حیث الوضع ابلغیت تسلیم اولنور ایسه، او وقت الرحمن هم دنیاده هم آخرتده همه انسانلره، الرحیم یالڭز دنیاده کذلك همه انسانلره رحمت ایدر الله اسمیله دیمك دها مناسب اولور ایدی. بونڭ اوزرینه رحمن رحیم کبی مبالغه صیغه‌لرینی تفسیر ایدر ایکن، ابدیت طرفنده اکثر انسانلرڭ مؤبد صورتده رحمتدن محروم اولاجقلرینی سویله‌مك، اللهڭ رحمتنده مبالغه‌یی بیان ایتمك دگل، بلکه رحمتڭ اڭ بیوك قصورینی کوسترمك اولور.

بزده ابلغیت مسئله‌سنده رأی مشهوره موافقت ایدرز. «رحمن بنیه‌سی رحیم بنیه‌سندن ابلغدر. لکن « الرحمن »ڭ معناسی رحمت عمومیه‌سیله همه انسانلره دائما رحمت ایدر اللهدر؛ «الرحیم» رحمت خصوصیه‌سیله یالڭز عامللره رحمت ایدر معناسنده‌در.

بزم شو تفسیرمز رحمت الهیه‌ده مبالغه وجودینی تمامیله اثبات ایدر. قرآن کریمڭ بعض آیتلری‌ده بزم تفسیرمزی تأیید ایدر: قرآن کریمده احوال قیامت بیان اولنور ایکن، الله رب العالمین حضرتلری آیتلرڭ اکثرنده «الرحمن» اسمیله تسمیه اولنمشدر. بونگله «الرحمن» ڭ دنیایه عدم اختصاصی شبهه‌سز صورتده ثابت اولور.

قرآن کریمده رحمتڭ عمومیتی، همه اشیایی بلا استثنا احاطه‌سی بیان اولنور ایکن، «الرحمن علی العرش استوی» آیت کریمه‌سنده « الرحمن »ڭ مذکوریتی ده بزم تفسیرمزی تقویه ایدر. زیرا عرشڭ حقیقتی مفسرلرڭ هیچ برینه معلوم دگل ایسه‌ده، هم دنیاده هم آخرتده بقاسی همه‌مزه معلومدر.

همه موجوداتدن بیوك اولوب، ابدی قالاجق عرش اعظمی اللهڭ رحمت عمومیه‌سی احاطه ایتمش ایسه، آخرتده رحمت الهیه عمومیتی، بلا استثنا همه انسانلره مبذولیتی « الرحمن علی العرش استوی» آیت کریمه‌سیله قطعی طرزده بلا شبهه ثابت اولور.

بنم « الرحمن علی العرش استوی » آیت کریمه‌سنه عائد بیانمده، گمان ایدرم، تأویل فلان یوقدر. اویله ایسه شو آیت کریمه‌یی بن « رحمت الهیه عمومیتی » مسئله‌سنده ایکنچی برهانم کبی کوستره بیلورم. گمان ایدرم بنم شو حقمی هر بر منصف قبول ایدر. زیرا لفظڭ دلالتنه اڭ قریب بر تفسیردر.

اگرده شو سوزم ثابت اولور ایسه، بوراده استطرادی صورتده ذکر اولنه بیله‌جك دها بر فائده علمیه حاصل اولور: « الرحمن علی العرش استوی» آیت کریمه‌سی متشابه اولمقدن چیقوب، معناسی غایت واضح محکم بر آیت اولور. شو فائده، قیمتی تقدیر قیلنه بلور ایسه اهل تفسیر هم اصولیون ایچون ضررسز بر فائده‌در.

بنم گمانمچه بوکا باشقه تفسیرلر او قدر درست اولاماز. زیرا بزه «الله علی العرش استوی» جمله‌سیله «الرحمن علی العرش استوی» آیت کریمه‌سی آره‌سنده من حیث المعنی فرق آرامق البته لازمدر. بلاغتڭ اقتضاسی‌ده شودر. نیچون «الله علی العرش استوی» دیمه‌یوب، «الرحمن علی العرش استوی» دیمش؟ بونی ملاحظه ایتمك تیوش ایدی.

بزم بیانمزه کوره، آیت کریمه رحمتڭ عالم وجودی احاطه‌سنه دلالت ایدوب، متشابه دگلدر. آیت کریمه‌دن مستفاد اولان استقرار « اولئك علی هدی من ربهم » آیت کریمه‌سندکی استقرار کبی‌در.

بیان خدا ندارد نقاب وپرده. ولی
غبار ره بنشان تا نظر توانی کرد

مطلبدن اوزاق کتمك محذوری اولماسه ایدی، تفسیری ایچون متعدد کتابلر تألیف قیلنمش شو آیت کریمه حقنده بز بوراده اوز فکرمزی بر قدر عرض ایدر ایدك.

شمدی مقصدمزه قایتوب « رحمت الهیه عمومیتی » مسئله‌سنده اوچنچی برهانمزی ذکر ایده‌یك:

۳) قل یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله. ان الله یغفر الذنوب جمیعا. انه هوالغفور الرحیم. » (الزمر-۵۳)

انسانلرڭ هر بری بلاشبهه «یا عبادی» خطابی تحتنه داخلدر. «ان کل من فی السماوات والارض الا آتی الرحمن عبداً » [مریم-۹۳]

اسرافی‌ده آیت کریمه مطلق ذکر ایدوب « الذین اسرفوا » عمومندن هیچ بر مسرفی استثنا ایتمه‌مشدر.

صوڭره قرآن کریم « ان الله یغفر الذنوب جمیعا » جمله مؤکده‌سیله الله هر بر گناهی البته مغفرت ایدر دیمشدر. بوراده « الذنوب جمیعاً » صیغه‌سی بیان تغییری یعنی استثنایی قابل دگل بر مفسر، نسخی‌ده قابل دگل بر محکمدر. شبهه یوق « الذنوب جمیعا » صیغه‌سی کبائری‌ده کفری‌ده شاملدر. بلکه کفر بالاولویه « الذنوب جمیعا » تحتنه داخلدر. لکن شو قدر واردرکه قرآن کریم « ان الرحمن لا یعذب احداً » دیمه‌مش، بلکه « ان الله یغفر الذنوب جمیعا » دیمش، مغفرت ایسه ایکی صورتی احتمال طوتار: هیچ بر عذاب ایتمه‌یوب، مغفرت، یاخود بر قدر مدت عذاب صوڭنده مغفرت.

بوڭا کوره‌ده « ان الله یغفر الذنوب جمیعا » آیت کریمه سی « ان الله لایغفر ان یشرك به ویغفر ما دون ذلك لمن یشاء » آیت کریمه‌سنه هیچ بر صورتله معارضه ایتمه‌یور. زیرا « ان الله لایغفر ان یشرك به » آیت کریمه‌سی یالڭز مواخذه‌یه دلالت ایدوب، مؤبدلگه دلالت ایتمه‌یور، « ان الله یغفرالذنوب جمیعاً » آیت کریمه‌سی بر قدر عذاب صوڭنده مغفرتك واقع اولاچغنه قطعی صورتده بلاشبهه دلالت ایدر.

اهل کلام شو ایکی آیت کریمه آراسنده تعارض واردر دیسه‌لرده اوقدر اصابت ایتمه‌مشلر. بر تقدیر تعارض وجودی تسلیم قیلنور ایسه‌ده، « ان الله یغفر الذنوب جمیعا » آیت کریمه‌سنڭ وعد اولمق جهتیله، وعید اولان « ان الله لایغفر ان یشرك به » آیت کریمه‌سنه تقدمی البته لازمدر. زیرا عفو ایتمك مغفرت ایتمك اللهڭ کرمنه حکمتنه عزتنه دها زیاده مناسبدر.

آیت کریمه ختامنده کلمش « انه هو الغفور الرحیم » جمله جلیله‌سی‌ده بوڭا دلالت هم‌ده بونی تأیید ایدر. زیرا « لا تقنطوا من رحمة الله. ان الله یغفر الذنوب جمیعا » جمله‌سی صوڭنده « انه هو الغفور الرحیم » ی ذکر ایتمك تأکیدی قطعیتی، البته وقوع مغفرتی افاده ایتمزسه، بر دفعه رحمتی، مغفرتی ذکر صوڭنده، غفورلگی رحیملگی ذکر ایتمك‌ده بر معنا قالماز ایدی.

بوڭکله بزم اوچ برهانمز تمام اولدی. بونلاردن بیك درجه دون دلیللره اهل کلام بیوك مذهبلر تأسیس ایدرلر. شو اوچ برهانمزدن دها قوتلی بزم برهانلرمز وار ایسه‌ده، بز بر مذهب تأسیس ایتمك خیالنده دگلز.

انشاء الله کله‌چك عدد « شورا » لرده بز او برهانلری اللهڭ اعانه‌سیله بسط ایدرز. محترم اوقوچیلر عجله ایتمه‌سونلر بر قدر صبر ایتسونلر بز انشاء الله عذاب آیتلری حقنده‌ده محترم اوقوچیلری قناعت ایدرجه‌ده علمی بیانلر عرض ایدرز.

من وانکار کتاب! این چه حکایت باشد؟!
غالبا این قدرم عقل وکفایت باشد.
زاهد ار دعوایم قبول نکند معذورست
علم کاریست که موقوف هدایت باشد.

علمی بر مسئله‌نڭ علیهنه یا لهنه یازار ایسه‌م، یالڭز قرآن کریمڭ آیتلرینه، یاخود سید الوجود نبی اسلام شارع اکبر علیه الصلاة والسلام حضرتلرینڭ احادیث ثابته‌لرینه استناد ایدرم. بیوك عالملری هر کسدن زیاده احترام ایدر ایسه‌م‌ده، مسئله علمیه‌یی بیان ایدر ایکن او بیوکلرڭ سوزلرینه حجه‌لك صفتی ویره‌مم.

نیچون؟

زیرا قرآن کریم امامڵرمزڭ الندە طلبه‌لرمزڭ النده‌ده قالمادی. قرآن کریمی، احادیث نبویه‌یی احیا ایچون.

مسائل اعتقادیه‌یی یازار ایکن، بزم کوزمزده کلام کتابلرینڭ؛ مسائل فقهیه‌دن بحث ایدر ایکن، جامع الرموز بزازیه، ابن عابدین کبی کتابلرڭ، آیتلردن استدلال ایدر ایکن، تفسیر کبیرڭ بزم کوزمزده حجه اولمق صفتلریله بر پاره‌لك اهمیتلری یوقدر.

« اولم یکفهم انا انزلنا علیك الکتاب یتلی علیهم، ان فی ذالك لرحمة وذکری لقوم یؤمنون » (العنکبوت - ١٥)

زاهد ظاهر پرست از حال ما آگاه نیست
هرچه کوید در حق ما جای هیچ اکراه نیست

موسی بیگییف

روسچه وترکیچه یخشی بیلوچیلرگه مراجعت.

„Нервъ“ هم „Нервный“ سوزلری بوکونه قدر « عصب » و « عصبی » دیه ترجمه ایدلنور ایدی. شمدی معلوم اولدی‌که بو ترجمه‌لر یاڭلش ایمش. مذکور کلمه‌لرنی بوندن صوڭ نیچوك ترجمه قیلورغه تیوشلی؟ یوقسه عینا استعمال ایتمك مناسبمی؟ لطفا فکر بیان قیلوکزنی رجا ایده‌مز.

هواده اوچوب یورو

۱۷

عادتی هوادن جیکل بولغان هوا کیمه‌لری [بالون] ایله اوچوب یورو اصولی حقنده «شورا»نڭ اوزغان ییل ۱۹، ۲۰ و ۲۱ نچی نومرلرنده بر قدر معلومات بیرمش ایدم.

عربلر طرفندن باشلانوب‌ده، کرکلی آلاتلر طابلماو سببلی وجودکه چغا آلمی قالغان «قوش کبی اوچو» [Авіація] یعنی عادتی هوادن آور نرسه ایله اوچو خیالی ایسه صوڭغی یوز ییللرده ممکن توگل صانالوب میداندن بتونله‌ی یوغالغان ایدی. ۱۹ نچی عصر اورطه‌لرنده «پاریژ»ده برنیچه مهندسلرنڭ بو حقده‌غی بعض تجربه قیلوب قاراولری اعتبارگه آلنماسه هواده اوچو مسئله‌سن تیکشروچیلر بو مقصودلرینه هوا کیمه‌سی واسطه‌سیله یتشو یولنغنه کوزه‌تدیلر وترقی ایتدردیلر.

کورگانگز باردر، شهر اورامدره بالالر «ئزمه‌ی» اوچرالر. ئزمه‌ی زور بر قاطرغان کاغذ. بر یاغینه یوکه‌دن اوزون قویروق طاغلغان. ایکنچی باشینه جب به‌یله‌نگان. بو جبنڭ اوچی یرده‌گی بالا قولنده. جیل نه قدر تیگز [بر یاقغه‌غنه ایسوچی] وکوچلی بولسه ئزمه‌ی شول چاقلی یوغاری کوتاریله، کوچی شه‌به‌یه. عادی بر قاطرقه کاغذ هم نه قدر یوکه وجب نیچك ایتوب هواده یوقاری کوته‌ریلوب طورالر؟

بونڭ حکمتی بیك آچقدر: کاغذ باشده یرگه مائل صورتده جیلگه قارشی (شکل ۱. د ح روشنده) طوتیلا. ه یاغندن کیلگان جیل د ح گه نق به‌ره هم اته باشلی.

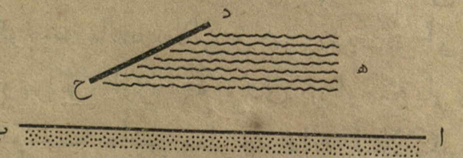

شکل ۱

اگر د نقطه‌سی بر بر یرگه جب ایله باغلانغان بولسه د ح کاغذی ب گه طابا کیته آلمی؛ بلکه اوستکه کوتاریلادر.

هر مینوتقه یوز صاژین بارغان جیل [اورطه چه‌غنه جیل] هر اوزینه قارشی طورغان شوندی سطحنڭ هر مربع آرشینینه یدی قداق یارملق قوت ایله اتدیکی یعنی شوندی یدی قداق یارم آورلغنده‌غی کاغذ یا که باشقه نرسه‌دن یاصالغان سطحنی کوتاره آلدیغی تجربه‌لردن آڭلاشلمشدر. اگر جیلنڭ قوتی [تیز باریش] ۲، ۳، ۴ یا که ۵ مرتبه آرتسه یعنی مینوتقه ۲۰۰، ۳۰۰، ۴۰۰ ... صاژین بارسه آنڭ اتو کوچی یوغاری ده کورساتلگان «مرتبه آرتو» عددلرینڭ مربعی قدر آرتا. یعنی مینوتقه ۲۰۰ صاژین یوروشلی جیل ۷٫۵ (۲×۲) = ۳۰ قداقنی، ۳۰۰ صاژین یوروشلیسی ۷٫۵ (۳×۳) = ۶۷ قداق یارم؛ ۴۰۰ صاژین یورشلیسی ۷٫۵ (۴×۴) = ۱۳۰ قداقلی بر آرشین مربع کاغذ یا که پلاستینقانی کوتاره آلادر.

اگر مذکور ئزمه‌ی کاغذی یا که پلاستینقا یرگه موازی یعنی افقی [Горизонтальный] روش آلسه (شکل ۲) جیل قوتی آڭا به‌رلمه‌دیکندن اول یرگه توشه‌در.

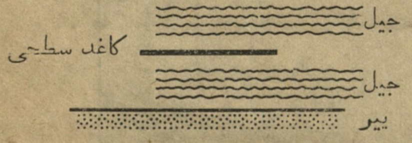

شکل ۲

شوشی حال بولماسون ایچون آنڭ بر باشنه یوکه‌دن آور قویروق طاغالر. اول باشی یرگه طابا آصلنوب طورو سببلی کاغذ یا که پلاستینقا جیلگه قارشی طوغری کیله‌در.

اگر هوا طب طنچ بولوب‌ده یرگه مائل پلاستینقانی قوت ایله آڭا قارشی ایلتلسه‌ده شوندیوق نتیجه طوادر. بوندی پلاستینقا هواغه قارشی نه قدر شه‌ب ایلتلسه، آستدن هوا آڭا شول قدر نق کیری کیلوب آنی اوستکه کوتاره‌در.

ایشته رایت، بلەریو، لاتام کبی مخترعلرنڭ تله‌گان یاقغه اوچوب یوری آلا طورغان ماشینالری شوشی قاعده‌گه بنا ایتلوب یاصالمشدر.

آمریقالی «رایت» شوندی بر پلاستینقه‌غه ماشینه قویوب آنی جیلگه یا که هواغه قارشی باره طورغان ایتارگه ایساپلاگان. الف الف جیگل گنه، زور پلاستینقا آلغان؛ آرتینه پاراخودنڭ تکرمه‌چ هم ۋینتلری ایله‌نگانده صونی اتوب پاراخودنی آلغه ایلتکان کبی هواده اتوب پلاستینکه‌لرنی

آلغه یداروچی ۋینت [تگرماچنڭ بر نوعی] قویغان. ۋینتنی حرکتکه کیترگه بینزین یاغوب حرکتکه کیتریله طورغان ماطور (ماشینا) قویغان. پلاستینقا اوکٔغه ـ صولغه، یا که آلغه، آرتقه آوماسون ایچون ایکی تورلی مخصوص قویروقلر قویغان. یرگه مائل (کچکنه‌گنه زاویه حاصل ایته طورغان) بو پلاستینقا قوزغالسه، اڭ الك یردن باررغه طوغری کیلگانلکدن آڭا جیکلگنه تگرماچلر یاصاغان.

اوچقچ ماشیناده پلاستینقا یعنی سطح بره‌و یا ایکاو بولادر. شوڭا قاراب اول Монопланъ یعنی بر سطحلی یا که Бипланъ یعنی ایکی سطحلی بولادر. پلاستینقا رامقا ایله آنڭ آره‌سینه طارتلوب قویولغان ولاقلانوب آرقلی هوا اوتماسلك بولغان کیندردن عبارتدر. عادتده بو پلاستینقالرنڭ بویی ۱۵ ؛ ـ

تگرماچلری ایله بیك قاطی باره‌ده، صوڭره آقرن آقرن کوتاریله باشلی. ماشیناسی نه قدر شه‌ب أیلانسه شول قدر یوغاری منه. منگانده آلدی (بورنی) آسته‌راق طوررغه برده یارامی، یغلوب هلاك بولادر. آرتی آسته‌رق آلدی اوسره‌ك ـ اوچقان ئزمه‌ی کبی ـ باررغه تیوشدر. اگر ماشینانڭ حرکتن یومشارتسالر اوچقچ آقرن آقرن یرگه توشه‌در.

اوچقچلرنڭ حرکتی بیك کوچلی بولا. ئلی بونلرنڭ چغولرینه بر ایکی یلغنه کرکنچه ترقی ایتدرلگانلری ده یوق. آلای‌ده کورساتکان خدمتلری ایس کیتکچدر. مثلا اوچوچی «قورتیس» ساعتنه ۹۰ چاقروم اوچوب یوری. بر طوقتاوسز ۳۰۰ چاقرم باروچیلر، ۲۰۰ صاژین یوغاری‌غه کوتاریلوچیلر بولغالادی. اوچوچی „لاتام“ بر اوچقانده توشمیچه

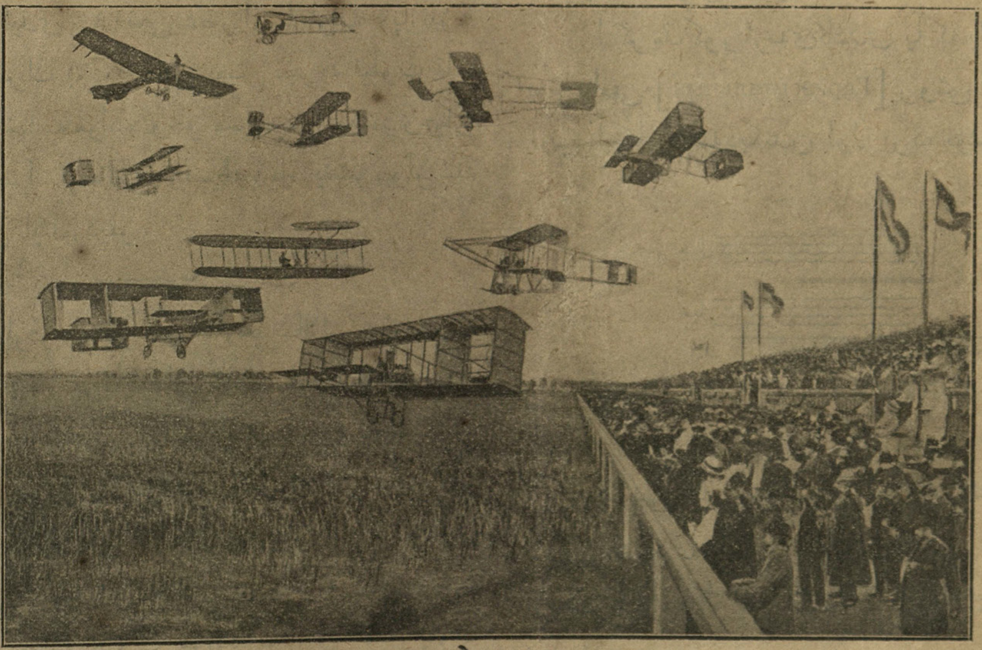

تورلی سیستمه‌ده‌کی اوچقچ ماشینالرنڭ تماشاغه جیولغان خلق آلدنده یارشولری.

آرقلیسی ۳ آرشین چاماسی بولا. عادتی ماشینالرده پلاـ ستینقانڭ هر مربع آرشینی ۹-۱۵ قداق آورلقنی، مشهور «بله‌ریو» اوچقچی ایسه هر مربع آرشیننه ۲۵ قداقنی کوتاره آلادر. اورطه‌چه پلاستینقانڭ سطحی ۴۰ـ۶۰ مربع آرشیندن عبارت بولا. اوچقچ اوچقانده آنڭ اوزونلغی آرقلی طوررغه واول یانی بلن حرکت ایتارگه تیوشدر. چونکه اول چاقده آڭا هوانڭ اتوب کوتارووی شه‌بره‌ك بولا.

ایشته شوشی اوچقچنڭ ماشیناسی بینزین یاغوب حرکتکه کیتریله. ماشینا بیك نق ۋینتنی أیلاندره. ۋینت (مخصوص تگرماچ) آرتدن بیك قاطی هوانی اتوب ـ صونی انکان ایشکاك کبی ـ اوچقچنی آلغه یباره. اوچقچ باشده

۱۵۰ شه‌ر چاقرم باره وبوڭا باری ۲ 1/2 ساعت وقت صرف قیلوب اسقوری پویزدلرنی اوزادر.

اوچقچنڭ تگرماچی مینوتقه ۴۵۰ حتی ۱۲۰۰ شار مرتبه أیلانه‌در. ماشینالری کچکنه‌گنه ـ ۳ پود چاماسی بولسه‌لرده ۴۰ آت کوچینه مالك بولالر و ۱۵-۲۵ پودلق اوچقچنی بیك آنسات اوچرالر. اورطه‌چه بوندی بر اوچقچ باری اون مڭ صوملرغه توشوب حاضر مڭلرچه دانه اشلانمکده‌در. آنی کوندن کون ترقی ایتدره‌لر.

ایشته „شورا“ نڭ بو نومرنڭ شوندی اوچقچ ماشینالر یاریشی‌نڭ رسمی قویولادر.

ع. ف.

حفظ صحت

اوپکه آغرقلی (چاخوتقا) کیمسه‌لره چی ایت

(روسچه دن ترجمه)

فابریقلرده حاضرلنوب، اعلانلرده ماقتالمش وطوقلقلی، بدن‌گه کوچ بیره طورغان دارولر، صوڭغی ییللرده بیگره‌ك کوبایوب‌کتدی، بونلرنڭ کوبره‌کی، آرتغراق توگلمو؟ دیب سؤال قیلنغانده، عملی ونظری تجربه کورمش طبیبلر: «درست، بر آز آرتق!» دیب جواب قایتاراچاقلرنده شبهه یوق. یاشرماینچه‌أیتکانده اول ذارولرنڭ کوبسندن طوقلقلی هم فائده‌لی دارونی عقل ایله اشله‌گانده ایوده آشخانه ده حاضرلرگه ممکن.

اوپکه آغرقی بار کیمسه‌لر ایچون ساده‌گنه نرسه‌لرده فائده دن خالی توگلدر. اوپکه آغرقینه مبتلا کشیلرمزنڭ کوبسینڭ قیمتلی دارولر ایله فائده‌لنورگه کوچلری هم یتمی. اما چی ایت هر وقت تابولا، آچقدن أیتکانده چی ایت، قول آستونده‌غی نرسه‌در.

شوشی چی‌ایت یاکه آندن صغوب آلنمش صو (صیوق نرسه) چاخوتقه‌لی کیمسه‌لر ایچون فائده‌لیدر. طاپالمش (تویولمش) صغر یاکه قوی ایتی، بیگره‌کده مایسز ایت، چی کوینچه آشاغانده غایت طوقلقلی بدننڭ تربیه‌سینه یاردمچیدر. چی‌ایتدن صغولوب آلنمش صو معده‌نڭ کوچنی آرتدروب آورو کیمسه‌گه اشتها کتوره. شوشی اشتها کتوروی ایله‌ده آنڭ فائده‌سی آچق کورونه.

اوپکه آغرقلی کیمسه‌لره چی ایتنڭ فائده‌سی الڭ اوّل فرانسزلر طرفندن تجربه قیلنمشدر. ۳۰ — ۳۵ ییل بورون «فورستر» چاخوتقه‌لی کشیلره چی ایت آشاتا ایدی. اول اوزینڭ تجربه‌سی [صناوی] ایله اوپکه آغرقلی کشیلرگه کونینه ۱۰۰ غرامدن (۱) ۳۰۰ غرامغه‌چه. [بر چیریك قداقدن — اوچ چیرك قداقه‌چه] طاپالمش چی‌ایت بیروگه توصیه قیلا. لوندوننڭ «ویبر» هم باشقه طبیبلر چاخوتقه‌لی کیمسه‌لرگه چی‌ایت آشاتونی توصیه قیله‌لر. آنلرنڭ تجربه‌لی فکرلرنچه چی‌ایت بدننڭ کوچینی آرتدروب چاخوتقه قورتلرینه قارشوطوررغه یاردم ایته. چی ایت‌ایله دارولنمش خسته‌لرنڭ طعامغه اشتهالری آرتـوب کیفلری یخشی‌لنه. بعض وقت اوپکه آغرقلیلرنڭ معده‌سی آشنی قبول ایتمی، نه آشاسه‌ده ایچسه‌ده قوسا، مونه ایندی بووقتده چی ایت یاکه‌صغولمش‌صونی بیرو بیگره‌کده اورونلی بوله. «گیرتسوغ» اسملی طبیب: «بن اوزم برنیچه یاڭغنه آورو باشلانمش یاش کشیلرنی، ایتدن صغولمش صو ایله دوالاغـاچ اش کوڭل تلاگانچه چقدی.» آورولر یاڭی ایتنڭ صوونی، باشقه دوالرغه نسبتا تلاب اچه ایدیلر. آنلرنڭ کیفلری هم چهره‌لری کوزگا کورنورلك یخشیلندی، مگرده اوپکه‌لرینڭ حالی آلشونغانی منم طرفمدن سیزلمدی.

طاپالمش چی ایتنی کچکنه توگاره‌ك شارقلرغه یاصاب ژیلی ایله آرالاشدورب بیروله. ایتدن صغولمش صوغه، شورباغه، یاکه آزغنه ایچملك‌که آرالاشدوروب بیرلگانده خسته‌لر یاراتوب ایچه‌لر. قایسی آورولر چی ایت یاکه صونی ایچودن طارطونـه‌لر اول وقتده ایتدن یاصالمش پراشوق بیررگه تیوش» دی.

پرافسور «قورنیط» اوزینڭ چاخوتقه حقنده یازمش کتابنده معده‌ده توزلی کیسلاتا آز آیرلغان وقتده‌ده ایتدن یاصالمش پراشوق فائده‌کتوردیکنی یادایته. ۲۰ — ۵۰ غرام پراشوقنی، یارطی لیتر (۱) سوت‌که قوشوب بیروله. پراشوقنی بر کون‌گه ۱۰۰ غرامغه یقین بیررگه تیوش.

ایتدن صغولمش صونی هر کیم‌گه ایوده حاضرله‌و بیك آسان اش، تیك ایت یاڭی بولسون، صونی صغوغه طبیب «گلینوم» اختراع ایتمش قصقچ [پریس] ایله فائده‌لنو ممکن. ۱۰۰ غرام ایتدن ۳۰ دن ٤۰ غرامغه‌چه صوچغا. بعض طبیبلر چی ایتدن چغارلمش صودن، خسته‌گـه فائده یوق، تیك سیمرتوگنه بولا، دیلر.

کرك نیچوککنه بولسه ده اوپکه آغرقی بار کیمسه‌لره برنیچه وقتقه باشقه دوالر ایله دارولاونی قویوب، چی‌ایتدن صغوب آلنمش صونی آلماشدوروب صناب قاراو فائده‌سز بولماز. طبیب «اینیغ» آورولرنی دوالاغانده قای وقت چی ایت قای وقت ایتدن صغولمش صونی بیره ایـدی. لکن صوڭغیسنی فابریقلرده یاصالمش دوالرغه قاراغانده بدن تربیه‌سینه آرتقلغی هم‌اوچوزلغی‌جهتندن آرتق یوروته‌ایدی.

محبوب جمال آقچورینا

(۱) غرام بر مثقالنڭ ۲۲ نچی الوشی.

(۱) یارطی لیتر، کچکنه استاقان ایله ایکی استاقان یارم. لیتر خمر چیلاکینڭ ۱۲ نچی الوشی.

اسلام ایله یڭی مدنیت

اسلام منتقدلرینڭ بعض سوزلری کچن عدده یازلمشیدی. بونلر هرنه قدر یڭی یازلنوب طورسه‌ده پك ایسکی سوزلر ایدیکی معلوم. «یڭی باینڭ کولگانی ایسکی باینڭ بولگانی» دیدیکلرنچه اسلام منتقدلری بوکون اسلام دنیاسنده اولان بحران (صدمه وطورغونلق)نی کوروب بونڭ حقنده هرتورلی حکملرنی قیلورلر. گاه، مسلمانلرنڭ عموما قانلری بوزوق ایدیکنی وگاه جانلری خسته اولدیغنی سویلارلر. بعضیلری بتون شرق خلقنده بر قابلیتسزلك وار ایدیکنی ظن ایدوب (یاپونلرنڭ ظفر وغلبه‌لری صوڭنده بو ظنلرنی تاشلارغه مجبور اولدیلر) بعضیلرده خصوص اهل اسلامده اولان بو آفتنی اسلام دینینڭ تأثیرندن کوروب بونڭ اوزرینه تیل اوزاتورلر.

باشقه‌لرنڭ اوستلرینه کامش قضالرنڭ سببلرینی تیکشرمك وچیتدن طوروب عقل صاتمق یڭگل بر اشدر. فقط یوز ییمسه‌گه یوزار تورلی عقل ویروب طورمقده اولان آدملر، کوب وقت کندی باشلرینه اش توشدیکنده بر تورلی اولسون عقل تابمقدن عاجز قالمغله اویوغنی قولینه، بیالاینی آیاغینه کیارگه طوتندیغی کوب دفعه‌لر کورلور.

مسلمانلرنڭ بوکونگی تدنیلری حقیقت حالده دینلرینڭ اثریمیدر؟ الڭ ایلك اوشبو طوغروده بر ایکی جمله اولسون سویلامك لازم اولور.

اسلام دینینڭ اصلینی، قاعده وترتیبلرینی بیلمش آدملرنڭ هیچ بری یوقاروده اولان سؤالگه تصدیق ایله جواب ویرمیه‌چکلری معلوم. اسلام دینینڭ اصلی قرآن شریف اولور ایسه: بو مبارك کتاب هیچ کیمگه یاشرون دگل، میدانده‌در. رمز ومعما طریقی ایله سویلانمادیکنی هر کیم بیلور. ایسکی عصرلرده علم وفن ناقص بر حالده اولمش ایسه بوکونده خیلی کامل اولدیغی وتوسیع اولندیغی دعوی قیلنور، کوب آدملر، اوشبو عصرمزنی علم وفن عصری دیه تعبیر قیلورلر. قرآن شریف اوشبو فن وعلم عصرنده‌ده کورلدی واوقولدی، حتی‌که چیت تیللرگه ترجمه ایدلدی ونظم شریفنده اولان بتون کلمه‌لری حقنده مکمل فهرستلر توزولدی. مسلمان ملالری طرفندن آلت صید ایدلوب طوتولمقده اولان قرآن، آوروپا عالملری طرفندن جدی صورتده ملاحظه‌غه آلنوب فن آقادیمیه‌لرنده، دارالفنون ودارالعلوملرده رسمی صورتده تعلیم ایدلدی وبو ساعتده‌ده ایدلمکده‌در. اهل علمنڭ افکار عمومیه‌سی بو کتابنڭ علم و معرفت منبعی ایدیکنی اقرار ایتدیلر وهر تورلی نقلی وعقلی علملرنی تحصیل قیلورغه رغبت ایتدیکنی کوروب حیران قالدیلر. بدوی اولان صاف عربنڭ قرآن آیتی ایشتولدیکی وقت کیم سوزی ایدیکن ده بیلمادیکی حالده بلاغتنه سجده ایتدیکی قبیلندن معرفت اهللری ده قرآن شریف حاوی اولان معلوماتکه بنده‌چیلك واحترام کوستردیلر. اگرده بر دیننڭ اصلی اوشبو کتاب اولور ایسه آنڭ حقنده مدنیتکه مساعد دگل، مسلمانلرنڭ تنزللری اوشبو دین تأثیری سببندندر دیمك هیچ جائز اولورمی؟

بر دین، اگرده آنڭ برنچی مرتبه‌تبلیغ ایتمش فرمانی: «اقرأ!» (اوقو!) دیه باشلانر اولسه آڭا ایارگان آدملر حقنده — آنلر آشلق‌ساچارگه یارامغان یر قبیلندن خاصیتسزلردر، قاره خدمتچی اولوب یورمکدن باشقه‌غه صلاحیتلری یوق، دیبولورمی؟

بر دین، اگرده اوزینڭ تابعلرینه: «الله تعالی حضرتینڭ مخلوقاتینه وملکتنه عقلگزنی صرف ایدوب قاراگز! عجایب وغرایب اشلرده فکر یورتگز! یولدزلرنڭ سیرلرندن، صو اوستنده کویمه‌لرنڭ یورولرندن، کونلرنڭ قسقاروب اوزایولرندن، عبرت آلگز! عقللرگزنی استعمال ایدوب قاراگز!» دیه بیورر اولسه آنڭ اهلنده دین تأثیری سببندن محاکمه قوتی بتمش اولورمی؟

بر دین، اگرده نچه عصرلر قدر مدت بر برینه دشمانلق اوزرنده یاشامش، نظام وترتیبکه بوی صونمامش وحشی عربلرنی آز وقت ایچنده بلایمتکه کنوروب بر فکر اوزرینه ییغمش، قول قولغه طوتاشدروب محکم صورتده الفت ومحبت پیدا ایتدرمش اولسه آنڭ اثری ایله اتباعنده تجدد وترقی فکری یوغالمش اولورمی؟

بر دین، اگرده اوزینڭ ایارچینلرینه: «سز بربرگزه قارنداشسگز. عدالت واحسان قیلگز، یتیملره وباقینلرگزه مرحمتلی ویاردملی اولگز، فحش وسفاهتلره یاقین وارمه‌گز! حکم وقتلرنده طوغریلقنی برافمه‌گز!» دیبور اولسه اول دین مدنیتکه مساعد اولمازمی؟ وآنڭ اتباعی‌ده اوشبو دین تأثیری ایله طوتغوب یاتورلرمی؟ الله راضی اولسون أیتوگز، مدنیت نه‌شیدر؟ مدنیت تاغ کبی بنالردن، ملتق ودینامیتلردن،

تیلیغراف وتیلیفونلردن دگل بلکه بنو بشرنڭ حریت ومساوات امنیت وعدالت اوزرنده معیشت ایتمکلرندن عبارت اولسه کرك. تاغ قدر بنالر، بابل وایسکی مصرلیلرده‌ده وار ایدی، حتی بو کونمزه قدرده باقیدر، جان قیمق وقان آغزمق وآدم بالاسینڭ حیاتنی کیسمك قوراللرینه اولگی زمانلرده‌ده قحطلق دگل ایدی. یوز کیمسه‌نڭ قول کوچندن حاصل اولمش بایلق ایله بر بای اوزینڭ فایتوننده ات اوطورتوب یورر اولسه وبرینك بایلغی دنیاغه صغمادیغی حالده بیگلر ایله جانلرنڭ یاصدقلری یردن ویورغانلری کوکدن عبارت اولوب طورسه تیلیغراف وتیلیفوندن فائده نه اوله‌چقدر؟

یوقاروده خبر ویردیکمز شیلر، قرآن شریف ایچنده اولان دگزدن آنچق تامچیلردر. بز، بونلرنی یالگز مثال ایچون کوستردك. مذکور قاعده‌لردن بعضلری ایله گنه اولسون قانغی بر دین کلمشدر؟ خبرگز اولسه بیان بیورگز!

«مدنیت» نی میدانه چیغارمق اوزون عمرگه وجهان خلقینڭ بتونسی برلکده طریشورغه لازم اولدیغندن پك ایسکی زمانلردن بو کونمزه قدر کوب خلقلر طرفندن خدمت ایدلنوب کلمکده‌در. مدنیتنڭ یگیسی وایسکیسی یوق وهیچ بر قومگه‌ده مخصوص دگلدر. بو کونگی مدنیتگه «یگی مدنیت»، «آوروپا مدنیتی» کبی تعبیرلری خطادر.

بو کونگی مدنیتنڭ بو کونگی مدنیت اولمق حقنده اولان خدمتلر بوندن اوچ دورتبیك ییللردن بیرلو ایدلوب کلمش وبو جمله‌ده اسلاملرنڭده کوب کوچلری کرمشدر. بو کونگی مدنیتگه اسلاملر خدمت ایتمادیلر دیمك قب قزل افترا وصرف بر نانکورلك اولور. اگرده اسلاملر اوز حصه‌لرینه دوشمش خدمتلرینی ایتمیه ایدیلر، بو کونگی مدنیت احتمال که ایکی اوچبیك ییللرسز میدانه چیقمامش اولور ایدی.

مدنیت قبول ایتمك طوغروسنده، قوملرنی ملتلرنی حیات مسئله‌لری واجتماعی حاللر مجبور ایتدیکی حالده بونڭ خلافنچه اوله‌رق اسلاملری اڭ ابتدا دینلری مجبور ایتمشدر. اوشبو نقطه شایان دقتدر. بوڭا شاهد «شورا» ده یازیلوب کلمکده اولان «عرب ادبیاتی» مقاله‌لری اولور. مذکور مقاله‌لر، فرنك عالملری طرفندن ترتیب ایدلمش لغت فنیه وعلمیه‌لردن ترجمه ایدلنور.

اگرده قرآن کولگه‌سی آستنده طورب چیتلر، مدنیتگه خدمت ایده بیلمشلر ایسه بو شی اسلام دینینڭ مدنیتگه مساعد وهر کیمنی مساوی کورمکندن اولور. مدنیتکه مساعد دگل بر دین ایچنده وسونگولری استنده چیتلرنڭ مدنیتکه خدمتلری شویله طورسون، حتی جانلریده مخاطره‌لی اولور. بو کونگی عالملر ومتفننلر زنجیلر وبحر محیط جزیره‌لرنده اولان وحشیلر آراسنده طوروب نیچون مدنیتگه خدمت ایده آلمازلر؟

ابن رشد وابن باجه، ابو العلاء المعری وغزالیلرنڭ اکفار واسلامدن طرد ایدلمکلری، فلاسفه اثرلرینی ترجمه ایتدرمش خلیفه‌گه «امیر الکافرین» عنوانی ویرلمگی کبی شیلر منتقدلر طرفندن مدح ایدلمکده اولان یگی مدنیت ایچنده یوقمیدر؟ بو کبی شیلر ایچون مدنیتنڭ ایسکیسیده مسئول اولماز، یگیسیده. بویله شیلر تعصب وجهالت اثری اولوب بونلرنی بترمك ایچون دخی بر قاچ عصرلر کچرگه احتیاج واردر.

ایمدی قرآن شریف، مدنیتکه بو درجه‌ده مساعد اولدیغی حالده نه اولمشده بو کونگی مسلمانلر ذلیل وحقیر، جاهل وسفیل اوله‌رق قالمشلردر؟ بو طوغروده بلکه کیله‌چکده بحث ایدلنور.

تربیه و تعلیم

اصلاح مدارس

(«صراط مستقیم» ژورنالندن مقتبش)

اسلام دینینڭ قوتی، عالملرینڭ اقتدار واعتبارلری نسبتنده اولور. اگرده بر مملکتنڭ عالملری اسلام حکملرینی، حقیقتلرینی خلقلرغه آڭلاته آلمازلر بلکه عقللرینه کلمش سفسطه‌لرنی دین اسمینه قبول ایتدرمك فکرنده اولسه‌لر دینگه خدمت دگل بلکه اهانت ایتمش اولورلر. اعتباری اولمامش ذات، نه کبی عالم اولسه‌ده اولسون امید ایدلدیکی قدر خدمت ایده آلماز.

زمانه موافق عالم آدملر یتشدرمك وبو کونده تمام یوغالمش اولان اعتبارلرینی (بونی استانبول شهرنده چیقمقده اولان ژورنال یازادر) کیرو قایتارمق بو کونده اوزلرینی دین عالمی دیه اعتقاد ایتمش اولان ذاتلر اوستنه فرض عین مرتبه‌سنده‌در.

اسکی زمانلرده مدرسه‌لر ، هر تورلی فائده‌لی علملر تحصیل ایدلنه‌چك اورنلر ایدی . شمدی ایسه خیلی وقت اولور جهالت اویاسی وحماقت منبعی حساب ایدلنور . فقط خلقلرده علم قدری بیلنورگه باشلامشدر . مدرسه اصلاحی وباشقه‌لر حقنده سوزلر کوب سویلاندی ، ایمدی عملگه قویمق وقتی یتمشدر . عمر وارنچه سویلاب طورمق اولماز برده هنر کوسترمك لازمدر .

مدرسه‌لرده فن درسلرینك اولمادیغی و بناء علیه شاگردلرده استقبال امیدی قالمادیغی شاگردلرنك مدرسه‌لرگه محبتلرینی صووتمقده‌در (بزده ایسه حسینیه مدرسه‌سنده اوقولمقده اولان فن الفباسینی‌ده کوبسنوب : — اول دینی مدرسه‌در ، آنده دیندن باشقه شی اوقولماسون ! دیه باصدروب تاراتوچیلر واردر ، عجایب !) ، اگرده بو حال دوام ایتسه شاگردلر بتون بتونه مدرسه‌لرگه کرمازلر ، مدرسه‌لر بوش قالور . اگرده عالملرنك اسکی اعتبارلرینی قایتارمق وشاگردلرنك کوکللرینی مدرسه‌لرگه باغلامق مطلوب ایسه دین درسی ایله برابر مدرسه‌لرده فنون جدیده‌ده اوقوتورغه ، مکتب ومدرسه‌لرنی تمام نظام وترتیب که قویارغه تیوشلی . تا که شاگردلرده استقبال امیدی اولسون وشوکا رغبتلانوب مدرسه‌لرده دوام ایلاسونلر .

بونکله برابر شاگردلرنك معاشلرینی تأمین ایتمك ، خیرچیلك کبی سفالتلردن بونلرنی قورتارمق لازمدر . اوشنداق اون سنه قدر درس اوقومش شاگرد هم دینی عالم همده بر قدر متفنن اولوب چیقاچق روش ایله درسلرنی نظامغه صالمق ضروردر .

(بو سوزلر استانبول شهرنده اولان ژورنالده یازلدیغنی وترکیا شاگردلرینه کوره سویلاندیکنی اوقوچیلرمز فکرلرنده طوتسه‌لر کرك . دنیا هر یرده بر توسلی اولوب ، مسلمانلرنك معیشتارینی اوزگارتمك حقنده زمان اجبار قیله‌در) .

مراسله ومخابره

«قاپال» . مدنی قانونلره کوره هر کیمنك عرض ونا . موسی حفظ ایدلمش بو طوغروده تعدی ایدوچیلر ایچون جزالر قویلمشدر . دنیاده اولان تحقیرلرنك زورسی وعرض هم ناموسلرغه تسلط أیتمکنك الوغسی اکفار ایدلمك اولسه کرك . اوشبو جهتدن شریعتمز اکفار ماده‌سینی الوغ شیلردن صاناب بوندن احتیاط ایتمك ایله امر ایلامشدر . اما روسیه اسلاملری آره‌سنده اکفار ، عادتی اشلردن اولوب کتدی . هر بر اوکازلی ملا ، آچیغی کلمش آدملری بر بهانه کوستروب اکفار ایتمکده‌در . مسلمانلرنك اکفار ایدلمگی روسیه قانون‌لرینه کوره جنایتمیدر ، جنایت اولسه کندی باشینه بویله حال واقع اولدیغنده عرض وناموس دعوالری قیلمق ممکنمیدر ؟

ایسانغول مامانوف

جواب: بو سؤال حقنده فکر بیان ایتمك حقوق عالم‌لرینه مخصوص بر وظیفه‌در . شویله ایسه‌ده بعض بر ملاحظه‌لر بیان ایتمکدن ضرر اولماز . اکفار ، روسیه نظاملرینه کوره هم تحقیر صانالاچغی معلوم بناء علیه باشینه بویله حال واقع اولان کیمسه عدالت محکمه‌سینه شکایت ایدرگه حقی اولور . اکفار ایتمك حقنده خصوص سینود محکمه‌سینه احتمال نظام جهتنچه مساعده واردر ، اما اسلاملرغه خاص دوخاونوی صوبرانیه ودوخاونوی پراۋالینیه‌لرگه بویله حق قطعی صورتده ویرلمامشدر . شونك ایچون اکفار قیلوچی اگرده دینی منصب صاحبی اولسه پرقورورغه وخصوص آدملر اولسه میراوای صودیه‌گه مرافعه قیلنور .

❋ ❋

ویرخورال: « من تشبه بقوم فهو منهم » مضموننده بر حدیث مشهوردر . بو حدیث درستمیدر ؟ وکیملر روایت ایتمشدر ؟ درست اولدیغی تقدیرده نه کبی اولسه‌ده اولسون هر بر تشبهنی شاملدرمی ؟ بوندن مراد نه شیدر ؟

امام ایوب عین‌اللین .

جواب: مذکور حدیثنی ابو داود تخریج ایتدیکی زاد المعادده مذکوردر (ج ۱ ص ۳۷) سنن ابی‌داود شمدی یانمزده اولمادیغی سببلی مقابله قیله آلمادق . ظن غالب تخصیص قیلورغه سبب کورلمادیکی ایچون هر بر تشبهنی شامل اولسه کرك . اوشبونك ایچون مسلمان یاکه معاهد قوملرنك قریه‌لرینه ، اوی وچادرلرینه اوخشامش شیلرگه جنایت قیلوچیلر : «بز آنی دشمنلر دیه حساب ایتدك» دیه کندیلرینی مدافعه قیله آلمازلر ، زیرا « من تشبه بقوم فهو منهم » در . اوشنداق ایر قیافتنده اوله‌رق ضررینه شهادت ویرمش کیمسه حقنده مدعا علیه : «بو کیمسه ایر دگل بلکه خاتوندر» دیه جرح قیله بلماز ، زیرا «من تشبه بقوم فهو منهم» در . بو کونده عسکری ، ملکی مأمورلرگه عائد اشلر

عموما اوشبو «من تشبه بقوم فهو منهم» قاعده‌سینه مبنیدر. بو تقدیرچه حدیث شریف، اجتماعی احوال حقنده صادر اولوب، تشبه فعلینڭ جائز ومنهی اولمقلغندن سکوت ایلامش اولور. رسول اکرم کندیسی هر تورلی قوملرنڭ کیوملرینی کیدیکی ومسلمانلر ایچون خصوص بر فورمه ویرمادیکی سببندن اوشبو روشده معنا ویررگه مجبوریت کورلور. اگرده فکرمز خطا ایسه، درستنی بیلوچیلر تصحیح قیلورلر.

❋ ❋

یکاترینبورغ: بدنلری سلامت وخدمتکه قادر اولدقلری حالده مجرد کسب یوزندن صدقه جیوب یوروچیلرنڭ خلافینه سوز سویلامك شرعی وادبی جهتلردن ممنوعمیدر؟ بویله سوز سویله‌وچیلرگه پروتیست قیاورغه مسجدده امامٔلق قیلوچی کیمسه‌نڭ حقی وارمیدر؟

هادی طاهری

جواب: امتنڭ حیاتنی تأمین ایتمك واقتصادی حاللرینی ترقی ایتدرمك کبی غایت عالی مقصدلرگه مبنی، اسلامده صدقه مشروع ایدلمشیدی. فقط صوڭ وقتلرده بو قاعده سؤ تصرف بلاسینه اوچرادی، اسلامنڭ مقصدینه تابان تابانه ضد اولان یالقاولق اورچوینه وبتون ملتنی خیرچیلك کسبنه صالشدرورغه سبب ایدلدی. هر کون یورتدن یورتغه یورمك وهر بر کورگان خیرچی‌گه بر شاقداق شکر یاکه بر صنوق اکمك ویرمك ایله امتنڭ اجتماعی حالی توزالمك وحیاتی ترتیبکه کرمك احتمالی یوقدر. شونڭ ایچون اهل اسلام، بر کون ایلك اوشبو صدقه اصولینی موافق روحغه قویارغه تیوشلی (شمدی ترکیه‌نڭ مبعوثان مجلسنده بو مسئله مذاکره ایدلنه‌در.) بوریلرگه شفقت ایتمك صارقلر ایچون جبر اوله‌چغی کبی تنلری سلامت وخدمتکه مقتدرلرگه صدقه ویرمك، اصل صدقه اهللرینه جبر وظلمدر. شونڭ ایچون تیوشسز کشیلرگه ویرمکنڭ ضررلی ایدیکنی بیان قیلوچی‌غه انکار قیلورغه نه امام ونه آخوندنڭ حقی اولماسه کرك.

اشعار

نی فائده؟....

نی فائده آرغماقدن، چابالماسه؟
طوب دن چغوب آلغی صفنی آلالماسه
عمومدن التفاتغه مظهر بولوب
قومیتن محافظه قیلا لماسه.
نی فائده بلگان بلان سویلانماسه
سویلانوب موسیقه‌غه کویلانماسه
خیالی حکایتنی تصویر بولوب
عملا اجراسینه جویلانماسه.
نی فائده یگتلکدن، اش آلماسه
عزت نفس بلان کوچ آلماسه
بولورمی بولماسمی دیب قورقوب طوروب
توکل‌گه آتلانوب اوچالماسه.
بای بولوب کیلاچك‌گه یول صالماسه
بالاسی سفاهتدن آرتالماسه
نی فائده بو کون طویوب کیکرگاندن
هجومی هلاکتنڭ توقتالماسه.
نی فائده صلولقدن، کوز بولماسه
کشیگه سویلاشورلك سوز بولماسه
بای کیاو، بای کیلوندن عذاب طووار
انسانلق تربیه‌سی توز اولماسه؟

فخرالاسلام عین الدین اوغلی

یخشی بیلیب

«شورا» مجلەسینڭ ۲۳ نچی نومیرینده حبیب اسحاقی جنابلرینی «بیلمی» دیب یازغان اشعارلرینه قارشو یازلمشدر.

دین آتیندن کار ایدر یخشی بیلیب
خلق‌نی آزار ایدر یخشی بیلیب
ملت اوغلین کوچەده حیران ایدوب
جاهل و اشرار ایدر یخشی بیلیب
باطل اولسه هم سوزوم اوتسون دیبان
حق سوزین انکار ایدر یخشی بیلیب
وقف یورتین اوزینه ملك أیلابان
ساتمغه بازار ایدر یخشی بیلیب
اوقویان‌لر حقی وقف آقچەسین
کیسه‌سینه بار ایدر یخشی بیلیب
منفعت تیکورسه بر اهل فساد
آتینی ابرار ایدر یخشی بیلیب
هر ایشی کیم آڭا نفعی تیمسه
قیلماقیدن عار ایدر یخشی بیلیب
یورمسه اول کورسەتان یولغه کشی
کفرینی اخبار ایدر یخشی بیلیب
اوزینه بر تین‌لك اولغان نفعینه
خلق‌نی فدا ایدر یخشی بیلیب
بزدن اوزگه بر مسلمان یوق دیبان
اوزینی دیندار ایدر یخشی بیلیب
برنی جنت برنی أیلاب دوزخی
حق‌غه أوزین یار ایدر یخشی بیلیب
ایچقنور دیب قولدەگی بار ثروتم
کیڭ جهان‌نی تار ایدر یخشی بیلیب
خلق‌نی جاهل‌لکی مطلوب دیب
سبحەنی زنار ایدر یخشی بیلیب
جهل ونادان‌لیغنی زهریندن بیریب
ملتی بیمار ایدر یخشی بیلیب
هر بری دوراوغورغه جمع اولوب
هست هم هشیار ایدر یخشی بیلبب
یخشی بچه بزمیمزغه کیلمادی
دیب غم بسیار ایدر یخشی بیلیب
کیجه اویده فسق کوندوز کوچەده
شیخ‌لیك اظهار ایدر یخشی بیلیب
جمله اسلامیلره قارشو توروب
اول اوزینی خوار ایدر یخشی بیلیب
کیتسه دین کیتسون دیب عزت کیتمسون
نیچه یوز میڭ کار ایدر یخشی بیلیب
عالم اهلی آنلری موندن بویان
جهلینه اقرار ایدر یخشی بیلیب
بیلمەاین یازماس بولرنی «ترجمان»
بیت ایله اشعار ایدر یخشی بیلیب

کمینه بهرام بیك ترجمان دولتشایوف.

«بلغار»

شیخ شهاب الدین المرجانی طرفندن ۱۸۷۰ نچی ییل «بلغار» شهری خرابەسینی زیارت ایتدیکی وقت یازمش عربی بیتلری وقزاقچه ترجمەسی:

عربی:

کأن لم یقم فی هذا المنار مؤذن
ینادی بحق ولم یذکر الله ذاکر
وکأنه ما عاش فی البلغار موحد
امین ولم یسمر بارضه سامر
بلی، انهم کانوا زمانا فابادهم
صروف اللیالی والجدود العواثر
سلام علی بلغار طیب نسیمها
یهیج احزانا فی فؤاد المسافر

ترجمه:

طورمادی، دیب آیطارلق هیچ بر ماذن
ایچنده منارەنڭ صالوب سنازن
بلغارده هیچ مسلمان جورمەگیندی
جیرنده آیتوب قصه کوڭل نازن
جوق... اولار بر آز دورسوروب اوزغان
فلك دك جفاسینان طوبی طوزغان
خوش بولغای قایران بلغار آڭقوب ایسی
جولاوچی جوریگنده دردی قوزغان

ترجمه ایدوچی ع. مشتاق.

متنوعه

ادهم پاشا - یونان صوغشنده شهرت چیقارمش اولان ترکیا سرعسکری ادهم پاشا، خسته‌لگی سببندن تبدیل هوا قصدی ایله مصرغه واروب شونده وفات ایتمشدر. ٣١ نچی مارت واقعه‌سنده بر قدر کونلر حربیه وزیری اولوب طورمش ایدی.

اسپرانتو تیلی - اسپرانتو تیلی، آوروپا خلقلرینی برلشدرر ایچون «لاتین» لساننده و «لاتین» حرفلرندن فائده‌لنوب توزولدی. بو تیل اسلام نقطهٔ نظرندن فائده‌لیمی ضررلیمی کوره‌لهچکدر؟ سوز مناسبتی کلدیکی وقت بونی هم بر قدر آچیلاب کیدرگه تیوشلی. انسانلر طبیعی اوله‌رق کندی وطنلرینی سومکده ووطنلرندن مدافعه ایتمکده وکندی لسانلرینه محبت ایدوب شونی نشر ایلمک حقنده اجتهادی کندیلری ایچون مقدس وظیفه بیلور ایسه‌لرده آوروپاده پك زور دگل بر طائفه واردرکه «وطن» مسلکینه دشمنلق ایدرلر وتیللرده ده محبت ایتمکنی مناسب کورمازلر، بونلر ایسه «خلاف وطنیت» اسمی ایله معروف اولمقده‌لردر. فی الاصل «خلاف وطنیت» مسلکی یخشی بر مقصد ایله دنیاغه کلمشدر. بو مسلکده اولان کیمسه‌لر، دنیاده اولان قوملرنك بربرینه کونچیلك ایدولری وبربرینه ضرر کتوروب حتی صوغشلر قیاوب قان قویمقلرینك سببلرینی وطنیت، تیللر واعتقادلرده اولان مخالفتدر دیه حکم ایتدیلر وشونك ایچونده بو اوچ نرسه‌نك هر اوچیسینی بتررگه قرار ویردیلر. بونلر وطن محبتنی تاشلاب بتون دنیانی اوزلرینه وطن حساب ایتدیلر، آنالرندن اوگرنمش تیللرینی تاشلاب اسپرانتو تیلینی قبول ایتدیلر، آتا وآنالرندن میراث قالمش دینلر (یهودیلك، خرستیانلق)نی تاشلادیلر. اسلام کوزی ایله قارالدیغنده، بونلرنك اوشبو حاللری پك قورقنچ دگلدر. زیرا مذکور اوچ نرسه‌نی تاشلامش کیمسه‌لر اسلام طرفینه یاقین کلمکده اوله‌جقلری معلومدر. بو فکر مسلمانلرده ایلکدن وار هم عملگه‌ده قویلمشدر. اهل اسلام ایچون خاص بر وطن اولماز، بونلر وطن دیه بربری ایله محاربه ایتمازلر، بونلر ایچون بتون اسلام یری وطندر. عبادت وقتلرنده مسلمانلر هر یرده کندی تیللرینی تاشلاب یالگز عرب تیللرینی‌گنه استعمال ایلرلر. یهودلك وخرستیانلقنی تاشلامش ذاتلر خصوصا عالم اهللری توحید مطلقنی قبول ایتمکده‌لردر. بونلره دهری و دینسزلك اسمی ویرلمك ایسه کوب وقتده خرستیانلك نقطهٔ نظرندن ایدیکی معلومدر (١). «الدستور»

قرغیز موزیقه‌سی - قرغیز جرولرینی جیوچی ریبافوفنك «پیتربورغ» ده اولان جغرافیا جمعیتنده تورغای اوبلاستی قرغیزلری جرولری و موزیقه‌لری طوغروسنده تقدیم ایتمش فکرینه کوره قرغیزلرنك جرولری پك ایرکن اولوب کوی (مقام) چیقاروچیلری هر آولده اولنه‌در. قرغیزلر اوزلرنده اولان واقعه‌لرنی جرو ایدوب کویلادیکلری سببندن جرولری کندی حاللرینی تعریف ایتمکدن عبارتدر. قرغیزلرنك جرولری محبت، اوگوت، اکیات قسملرینه بولنوب بونلردن کوبراگی غلبه ویگشو ماجرالرینی تصویر اوله‌در. اولان آیتوشولری کوب وقت اوزلرینك دومبرا، قوبیز، صبزغی کویلرندن برینه صالنه‌در. قرغیز موزیقه‌سی، ٩ - ١١ نچی عصرلرده غربی آوروپاده بولوب اوتدیکی قبیلندن قافیه‌لردن عبارتدر. بو کویلرنك پك ایسکی روشده اولمقی قرغیز موزیقه‌سینك آرتده قالدیغنی کوسترمی. چونکه شرق موزیقه‌سینك ترقی یولی غربده اولان یوللرغه باشقه‌در.

آثار عتیقه - بو کوندن اوچ سنه‌لر مقدم «سیدلر» (قریه‌سی استرخان شهری یاننده اولسه کرك.) قارشوسنده اولغان «آفتوبه» صووندن اون قداق آغرلغنده بر تش سویاگی تابلوب استرخان شهری موزه خانه‌سینه آلمشلر ایدی. ١٩٠٨ ده شول اورندن دخی آرشین اوچ چاریك اوزونلغنده بر قابرغه تابولدی. ١٩٠٩ نچی ییل شول اورندن یدی ۋیرشوك قالونلغنده موگزنك ایچکی سویاگی تابولدی. «ایدل»

گیرمانیاده اسلام سیمیناری - «پوتسدام» شهرنده اوشبو کوزدن اعتبارا مخصوص اسلام دینینی اوگرانلر ایچون نمسه‌لر طرفندن یکی بر سیمینار یه آچلوب اوشبو درسلر اوقوتولنه‌چقدر: فارسی وترکی تللر، قرآن وآنك تفسیری. فقه، عقائد، تصوق، اسلامنك حاضرگی حالی ومسلمانلرنك نسل وسیاست جهتلری، عهد عتیق ایله عهد جدیدنك اسلام ایله مناسبتی. شرق کلیسه‌سی واسلام.

---

(١) «خلاف وطنیت» مسلکی کندیسی اسلام بالالری آراسینه شایع اولوب‌ده بونك نتیجه‌سی اولارق اعتقادلره اهمیت قالماق احتمالی یوقمیدر؟ «شورا»

اسلام وایسکی شرق. الڭ عالم اسلام مدرسلری وپرافسورلر درس اوقوتور ایچون چاقرلنهچقلردر، اسلامنڭ عبادت روشلری هم اوگرتلنهچکدر، نمسهچه «قویاش» وترکیچه «شاهد الحقائق» اسمنده هفتهلك ایکی مجموعهده چیقاچقدر. «وقت»

قویاشنڭ کلهچکدهگی خدمتی ــ انگلترهنڭ الڭ مشهور حکمت طبیعیه علماسندن، کمبریج دارالفنوننده پروفیسور «طومسون» علما قونغرهسنده قویاش جلیسینڭ قوتی حقنده بیك قزق معلومات بیرمشدر.

آنڭ سوزینه کوره: بر آز مدتدن صوڭ پار وصو خدمتنی قویاش جلیسی ایفا ایتهچکدر. اگر فابریقاچیلق، ماشینالر حاضرگی روشده ترقی ایتوده دوام قیلسهلر بر وقت دنیاده یرکومری بتهچك، شلاله وصولرنڭ کوچی کافی بولمایاچقدر.

شول چاغنده ماشینالرنی قویاش قوتی بلن حرکتکه یتهچکلردر. قویاشدن بر دیساتینه یرگه توشکان اسسیلك قوتی ۲۱ مڭ آت کوچینه مساوی بولغانلغی تجربهلر بلن اثبات قیلنمشدر. اگر بوندی حال بولا قالسه صناعت و تجارت قویاش اسسیسی نغراق واوزاغراق توشه طورغان یرلرگه کوچوب، دنیانڭ الڭ مدنی وبای مملکتی صحرای کبیر، سودان و عربستان بولاچقدر.

لطائف

۶۵

پادشاهلردن بری اوزینڭ رعیتلرندن عادی کیمسهلری حضورینه قبول ایدوب هر وقت آنلرنڭ کسب کارلرندن، مال طوارلرندن صوراشوب اوطورر ایدی. رعیتلرندن بری بویله وقت پادشاهنڭ تکلفسز وخالص اولهرق سویلاشوب اوطوردیغنی غنیمت بیلوب پاتومستؤیننی پاچوتنی غراژدانینلق مرتبهسنی صورمش. پادشاه ایسه بونی ویرمش، فقط ایکنچی وقت واردیغنده پادشاهدن اولگی التفاتلرنی کورمك دگل حتی حضورینه کررگهده موفق اولمامش. بو حالگه زیاده تعجب ایدوب قایغردیغنده سرای خادملرندن بری بونڭ حالینی آڭلامقله: «سن بوڭا تعجب ایتمه! ایلك وقتده رعیتلرنڭ بیوکی اولدیغڭ ایچون پادشاه سڭا التفات ایلر ایدی، شمدی سن چینوفنیکلرنڭ الڭ کچوکی اولدڭ، سنڭ ایله پادشاه آراسنده هیچ بر مناسبت قالمامشدر، سنڭ کبی واق مأمورلرگه التفات اولنور ایسه بیوك مأمورلرنڭ خاطرلری قالور» دیمشدر.

۶۶

صاری صقاللی بر سوداگر کوسه خدمتچیسی ایله لطیفه ایتمك اولوب: «بابای! نه حکمتدر سنڭ صقالڭ یوق!» دیمش. خدمتچیسیده: «بای! صقال اولاشدیکلری وقت بر مشقت ایله صوڭره قالدم. بن واروب یتدیکم وقت قارا صقال اولاشنوب بتمش، یالڭز صاری صقاللرغنه قالمشیدی. صاری صقاللی آدملر معناسز اولدقلری سببلی ـ صقالسز یورسهمده یوررم، صاری صقال آلمام ــ دیه بوش قایتوب کیتدم» دیمشدر.

۶۷

ساعتچیگه بر آدم کروب ساعتنی توزاترگه ویردکنده ساعتچیده: «بو ساعت پك بوزوق بونی توزاتمك ایچون اوز بهاسینڭ ایکی الوشینی ویررگه مجبور اولورسین» دیدکنده آدمده: «یاری آلوب قال اوز حقنڭ ایکی الوشینه رضا اولدم» دیه چیقوب کتدی. بونڭ بو حالنی کوروب طورمش چیت بر کیمسه آرتندن چیقوب: «افندم اول نه اشڭ، اوز بهاسینڭ ایکی الوشینی ویروب هیچ ساعت توزاتدررلرمی؟» دیدیکنده آدمده: «بن اول ساعتنی قارانغو بر کیچده برینڭ کیسهسندن ایکی یومروق برابرینه آلمشیدم. اوز حقینڭ ایکی الوشی اولان دورت یومروقنی ساعتچیگه ویرر اولسهم بڭا نه ضرر وار؟» دیدی.

۶۸

ترکیا ایله روس محاربهسی وقتنده «قارس» شهری یاننده اولان بر صوغشده بر شیخ چیقوب عسکرلره خطاب ایدرك: «اولادلرم! غیرت ایدڭز، کیچهده فرشتهلر یاننده طعام ایلرسز!» دیه نصیحت ایتدیکندن صوڭ صوغش باشلاب، برنچی یدره کلوب توشدیکی ایله شیخده آرد ویروب بتون کوچی ایله یوکررگه باشلامش. نظاملی عسکرلردن بری شیخنڭ چابوندن طوتوب: «افندم! نه یرگه وارورسین کیچ ایله فرشتهلر یاننده طعام «ایلهچك دگلمی ایدك؟» «دیدیکنده شیخده: «اوغلوم لطیفه ایتمه! سوز باشقه، اش باشقه» دیمش وقورتولوب یوکروننده دوام ایتمش.

حکایت

چن بخت (*)

(محرری یارالله مرادی)

II

حلیم افندی وفاطمه خانم، اوغللرین بیك صاغنوب قارشو آلدیلر، کمال لذت وحضور ایله قاوشدیلر.

جاینك ماتور کونلرنده لطیف هوالر صولاب صو بویلرنك، یاشل قرلرده وماتور باغچه‌لرده طورمق مدنی خلق آراسنده بر عادت حکمنه کردکندن حلیم افندیده شهرنك چیتنده جای کونلری اوزلرینه طورمق ایچون گوزل بر باغچه صاتوب آلمش ایدی. ادهمده قایتقاچ شو باغچه‌لرینه باروب طوررغه باشلادیلر. بو باغچه ایسه بر جلغه‌نك بوینده، جلغه نك ایکنچی یاغی قالون بر اورمان بولوب هم باشقه تیره‌سیده بویدن بویغه یاشل ختفه‌گه اوخشاشلی ماتور چیره‌ملر ایله‌ده قاپلاولی اولدیغندن بیك جاذبه‌لی منظره‌لرنی کورستمکده ایدی. اوخ، شوندی اورنارده اوطوروب یاشل چیره‌ملر آراسندن چققان هوای نسیمی‌نك برنچی یومشاق جیللرن ایسناو، انسانغه نی درجه بخت و نی درجه زور سعادتدر!

ادهمنکده الك سویگان نرسه‌سی، شویله جانغه راحت وطبیعتکه ملایم اورنلر اولدیغندن گاه وقت باغچه ایچنده سیر ایته، گاه وقت اورمانغه کیته، قایسی وقتلر جلغه بو-ینده اوطوروب بالق طوته هم جیلسز آخشاملرده آی یاقتیلرنده اوزینه مخصوص کچکنه بر قایقغه اوطوروب جلغه بوینده‌ده گیزه‌در ایدی.

آدم بالاسی، نی درجه کوکلگه تسلی بیره طورغان اورنلرده بولسه‌ده، اگرهمان یالگز بولسه، کوگلی تارغا؛ اچ پوشو دیگان نرسه پیدا بولا، اوز اوزنده کوره‌سی کیلمی باشلی، بو بر طبیعت فطریه اولدیغندن آدم بالاسی‌نك هر نه حضور و راحتی، جماعت ایچنده وخصوصا کوکل برلشکان چن رفیقلرنك بولووینه موقوفدر.

ادهمنك بختنه قارشی شول جایده آپالری نائله و مسعوده خانملر ایله جیزنه‌لری جلال و حیدر افندیلر بونلرنك باغچه‌لرینه قوناق بولور ایچون کلمشلر ایدی. بو حرمتلی قوناقلرنك تشریفلرندن ادهم بیك ممنون بولدی، چونکه جلال وحیدر افندیلر منور فکرلی، شاد کوکللی، یگتلك، رفیقلك وطبیعت انسانیه نه اولدقلرنی بیك گوزل آکلامش نادر کیمسه‌لردن اولدیغندن، اول اوین کوالکیلرنك، اول سیر و آخوتالرنك و اول کورکام مجلس و صحبتلرنك چیگن وحسابن صاناب بترو هیچ ممکن توگل دیورلك ایدی.

کیاولری، قزلری هم اوغللری ادهمنك بیك آرتق حضورلق ایتولرینه آتکا و آنکالری آچولانمیلر ایدیمی؟ اوزلری الکن کشی بولوب آنلرنی بر آز طیمیلر ایدیمی؟ یاشلر آنلر اوزلرینه اختیار بیرسه‌ك، ئلله نی اشلرلر بیت، دیگان خیال احتمال قایسی بر اوقوچی افندیلرنك خاطرینه‌ده کیلور، لکن امین اولنسونکه پدر حلیم افندی ایله محترمه والده‌لری فاطمه خانم، کوکلنك راحت وشادلغن، فحش، سفاهت، ایسرك و مجنونلکده ازلرلك، کندی وجدان و انسانیتلرینه خیانت ایته‌رلك روشده بالالرینی تربیه ایتمه‌گانلر. آنلرنك بالالری، چن سعادت و حقیقی راحت نرسه ایکانون بیك یاخشی توشنگان، دنیانك بر دقیقه‌لك لذتنه بتون حیات ووجدانلرن بر باد ایتوب عمرلك قایغو آلعان، قیاماتی انسان وطبیعتی حیوان بولغان جان ایه‌لرندن بولمایانچه چن ملتنك خوش ایسلی چه‌چه‌کلری، و لذتلی یمشلرندن ایدی. بناء علیه حلیم افندی عائله‌سنده‌گی یاش قلبلرنك اوین کولکیلری تمام انسانیت دائره‌سنده، عقل و وجدانغه بیك موافق روشلرده ایدی. مسکرات استعمالی و اوتوش اوینلری کیبلردن بیك خلاص ایدی. درست، موسیقه بیك یاخشی روشده میدان آلدی. موسیقه ایسه، ادبیات عالمنده پك مهم بر اورن طوتوب انساننك عفت وصحتنه الك کیره‌کلی بر آلت ایدیکی هیچ انکار اولنماز. بناء علیه نه کبی عقل سلیم بونلری عیبلی آلور؟! قایسی متعصب وتربیه‌سز آتا آنالر، یاکا یاش اوسمرگنه بولوب یتشوب کیلگان معصوم و معصومه بالالرینك یاکا قاینی باشلاغان صاف وآچیق قلبلرینه ئلله‌نیندی زهرلی اوقلر آتوب محاربه‌ده اسیر آلنغان دشمان عسکری کبی غایت قستقی برعائله‌ده اوسدره‌لر، اوزاری شکلی تمام بر اولگان یوره‌ك بولورغه قوشالر. ئلله نیندی مجوسیلکدن قالغان عادتلرگه دعوت قلوب یوداتوب بترولر.

اما زمان اقتضا ایتکان روشده اول بیچارا بالالرینه

(*) باشی اوتکان سننك ۲۳ نچی نومیرنده.

نه تربیه کورسه‌ته‌لر، نه علم ومعارفدن خبردار ایته‌لر، نه هنر و صنایع بلدره‌لر، هیچ بری یوق!...

ایشته اوشبوکبی حرکتلری سببندن ناچار، ضعیف، قورقاق، تشویشلی، ادبسز، تربیه‌سز، غافل وجاهل بیچاره بدبختلر بزنڭ ملت آراسنده افراط دیب ایتورلك درجه‌ده کوبدر. حلیم وفاطمه کبی اصول تعلیم وتربیه‌دن گوزل خبردار عائله باشچیلرمز اوڭ قول بارمقلری حسابندن آرتسه‌ده آز آرتور...

جلال وحیدر افندیلر رفیقه‌لری ایله قائن پدرلری حلیم افندی داچه‌سنده ایپون ۲۰لرینه قدر قوناق بولنوب صکره کیتو فکرلرینه توشه باشلادیلر بونلرنڭ بو فکرلری ادهمنی بیك زور قایغوغه توشردی، چونکه اول حرمتلو قوناقلر کیتسه‌لر، ادهم هیچ بر ایپ‌ه‌شسز یالـڭزغنه قالاچق، باغچه‌ده یورسه‌ده، بالق توتسه‌ده، اورمانغه چقسه‌ده، جمله‌سی بر آوزدن: نیك سین اوّل کوب ایدڭن ایندی بولای یالـڭز قالدڭ! قایا اول سینڭ سیوملی احبابلرڭ! قایا اول ماتور اوینلرڭز، قایااول آغاچ وچه‌چه‌کلر آراسنه اوطوروب ایتکان طاتلی صحبتلرڭز؟ بارکیتر آنلرنی! آنلردن باشقه، حالڭ قزغانچ بیك قزغانچ دیب أیتوب طوراچقلر ایدی. بومحترم جیزنه‌لری کیتسه ادهم دخی کوب معلومات خزینه‌سندنده محروم قالاچق ایدی، چونکه اول حرمتاو رفیقلر ایله ادهم کوب مجاسنده؛ نامق کمال‌لر، احمد مدحتلر، محمود اسعدلر، عبدالله جودتلر، لیف طالستویلر، پوشکین و گوگل‌لر هم باشقه‌ده ئلله نی قدر بیوك ذاتلرنڭ ترجمهٔ حاللرینی ایشوته وقایسی بر حکیمانه سوزلرندن‌کوب عبرتلرده آلادر ایدی. بناء علیه ادهم‌کبی ادبیات ومعارفپرور کنجلر جلال و حیدر افندیلردن البته آنصاتلق ایله آیرلاسی کیلمه‌س. بو ایکی محترم جیزنه‌سنی ادهم حتی آپالرندنده آرتـق کوروب سویه‌در ایدی.

آخری بولمادی، ایپون آخرلرنده حرمتلو مهمان افندیلر کیتدیلر. بولار کیتکاچ ادهم گویه باشنه آور بر حسرت دوچار بولغان کبی قییون بر حالـگه توشدی. اوطورسه، طورسه، یاتسه یوقلاسه، یورسه واوقوسه، هیچ اوّلـگی‌کبی کوڭللی حاللری کورنمی باشلادی.

باغچه‌ده یورسه‌ده یالـڭز، قرغه چقسه‌ده یالـڭز، رومان وحکایه‌لر اوقوسه‌ده هیچ بر نرسه آڭلامی هپ ذهنی پریشان ایدی.

اوّلـگی اوزینڭ قورقفان حاللری بربر آلدینه کیله باشلادی. لـکن کوب شکرلر اولسونکه ادهمنڭ بوحاللرن حلیم افندی ایله فاطمه خانم بیك تیز سیزدیلر اوغللرینڭ بوروشده‌گی کوڭلسز حاللرینه بر چاره تاپمق ایچون اوز آرا مشاوره‌لر ایدشه باشلادیلر. فاطمه خانمنڭ بوخصوصده تاپقان فکری و زوجی حلیم افندیگه ویردیکی مصلحتلری شول توبنده‌گی سوزلردن عبارت ایدی:

افندم، جناب حقنڭ امری ایله ترکلك یولداشی بولوب پارلاشدیغمز کوندن باشلاب تا بوکونلره قدر مقصدمز بالالر تربیه ایتمك أیدی. نائله‌مز ومسعودمزنی یاخشی‌غنه تربیه ایله اوسدروب کیاوگه بیردك. کوب شکرلر اولسونکه حاضرگی حاللریده یاخشیدر. جناب حق حضرتی‌کیله‌چکده‌ده شـول سعادتلرندن آیرماسون. ایندی بزنڭ تربیه‌مزده یالـڭز بغرمزنڭ پاره‌سی وجانمزدن عزیز سیوکلی اوغلومز ادهم قالدی. بز بوکونگه قدر اول معصومنڭ تربیه‌سی حقنده قولمزدن کیلـگان قدر کیمچیلك کورستمزگه طرشدق. نصیب بولسه کیله‌چکده‌ده شول روشده انشأالله طرشورمز. بزنڭ ایسه ادهمنڭ حاللرینڭ اڭ دقت ایته‌چك وقتلرمز یاڭا کیلدی، چونکه ادهم صبیلق کونلرن اوزدروب یکتلك دنیاسنه آیاق باصدی. یاشلك دیگان نرسه جوله‌رلـکدر هیچ اوز حالن آڭلاتمی طورغان بر اوتدر. بواوت هلاك ایتماسون! منه أیندی شولای بولغاچ بزگه حاضر بیك طر- شوب اوغلومز ادهمنڭ حالنه بیك دقت ایتارگه کیره‌ك بز آنڭ دولقنلانغان یاش قلبینه مقصدنچه یوار اشلق وظیفه‌سون ایته آلمیمز. آنڭ قلبی باشقه ایبده‌شلر ایستی. البته حاضر ئلی اویله‌ندررگه ایرته. بزنڭ مقصدمزنڭ اڭ باشی آنی اوقوتمق، ناداناق وغفلت بلاسندن قوتولدرمق ایدی بیت. مسلمانچه اوقووی حاضر الحمدلله یاخشی، اوزینه کیره‌ك نرسه‌لردن گوزل خبری بار. مسلمانچه نی قدر اوقوسه‌ده حیات ومعیشت یوللرنده ملا ومؤذن بولودن آرتق اوزاچق توگل. جانی وتنه‌نی سلامت بولا طوروب عاجز وضعیفلر حقی اولان صدقه آلوب طورمقی هیچ موافق عقل توگلدر. بزگه اڭ کیره‌ك نرسه أدهمنی روسچه اوقوتمقدر. اگر روسچه‌دن یاخشی خبردار اولسه، انشاءالله کیله‌چك کونلرده دین وملتنه یاخشی‌غنه خدمتلر کورسه‌ته بلور. بزنڭ ایسه بالا تربیه‌سی دیمکدن مقصدمزده، نی اوزنه نی ملتنه خیر کیترمی طورغان آدم جفالری اوسترمك اولماینچه بلـکه هر ایکیسی حقنده‌ده چن فائده‌لی وخیرلی مات اهللرن یتشدرمك ایدی بیت. حاضر ئلی اوزگه‌ده معلوم، تعطیل وقتیدر کوز

جیتمی هیچ بر مکتبده اوقو باشلانمی. آڭا قدر ئلی ایکی آی وقت بار. شول وقتلرغه قدر ادهمگه یالـگز ینه‌غنه نی اشله‌سه‌ده قیین بولور. مینم فکرمچه حاضر ادهمگه بر روس معلمی تابارغه کیره‌ك. اول کونده کیلوب ادهمگه روس تلندن سبق بیرسون. اگر اوزی وقتی ایرگن بر کشی اولسه ادهمگه یالـگز وقتلرنده رفیقلکده ایته بلور. لکن ادهمنڭ خلق وانصافنه خیانت قیلورلق کشی بولماسون. اوغلومزنڭ اوتکان قش مدرسه‌ده وقتده معلملری فرید افندینڭ مصلحتی بوینچه روسچه‌ده بر آز تحصیل ایتووی آرقاسنده حاضر یازووی هم اوقووی یاخشی کورنه. آڭا ایندی اڭ کیره‌ك نرسه، روسچه سویله‌شو ایچون مهارتن آرتدرودر. مونڭ ایچون البته همان روسلر بله‌ن سویلشمك ضروردر. اگر بز بر انصافلی روس معلمن تابساق، اول کونده کیلوب ادهمگه روسچه‌دن درس بیرسه، بوش وقتلرنده اوزی بله‌ن یولداشلق ایتسه، ایکی آی ایچنده اوغلومز بیك یاخشی‌غنه آچیلور ایدی، دیب اویلایم. کوب شکرلر اولسون ادهمنڭ ذهنی آچیق واجتهادیده تامدر. نصیب بولسه کوز یتکاچ زورراق بر روس مکتبنه‌ده کورتورگه ممکن ایدی. منه مینم بو خصوصدغی فکرلرم وئه‌یته‌چك مصلحتلرم اوشبولردر».

ادهم نیندی بر بختلی بالا ایکان! کامل تربیه‌لی، آنالق وظیفه‌لرن آڭلاغوچی، چن بخت وسعادت نرسه ایکانون گوزل توشنوچی محترمه بر والده‌گه مالکدر. فاطمه خانمنڭ بو فکرن حلیم افندی کبی وجدان صاحبلری نیچك قبول کورمه‌سون؟! حقیقت ایچون جان فدا توگلمی؟! چن اجتهاد ویاخشی نیت ایله شروع ایتلگان اشنڭ بولمی قالووی بیك سیره‌ك تصادف ایدلدکندن وبختلی کشینڭ ئه‌ته‌چیده یمورقه صالا دیه‌ك کبی بابایلردن قالغان معنالی بر مقال قبیلندن، حلیم، افندیگه بیك آنصاتلق ایله بر روس معلمی تابلدی. بو معلم تمام فاطمه خانمنڭ فکرینه موافق بر کشی اولوب اچو، تارتو، کبیلردن یراق، کورکام خلق وانسانیت صاحبی، طب علمن تمام ایدوب حفظ صحت حقنده کوب معلومات حاصل ایتکان استودینت ایدی. دین اسلام حقنده کوب اثرلر مطالعه‌سیله اسلامیتنڭ هیچ مانع ترقی وتمدن بر دین توگل ایکاننی، حاضرگی اسلام ملتلرینڭ عاجز، ففیراك وتوبه‌نچیلكلرینه سبب هیچ دینلری اولماینچه، اوز آرا اختلاف، اتفاقسزلق ودشمانلق کبیلر بیك تامر جایوب و بونلردن حاصل اولغان جهالت، غفلت وحماقتلری ایدویکنی یاخشی آڭلاغوچی، حاضرگی آوروپاده‌غی هنر وصنایع نڭ اساسی اسلام اولدیغنی، گوزل بلوچی حرمتلو بر افندی ایدی. ادهمگه‌ده اڭ کیره‌گی شویله بر کشی توگل ایدیمی؟! خلاصه؛ بو روس معلمی ادهمگه هر کون کیلوب ایکی تورلی نرسه‌دن درس بیره باشلادی. مثلا: برسی اصل روس لغتندن ایکنچی‌سی حفظ صحت فنندن آشاو اچو ترتیبلری، سیر وحرکت فائده‌لری، آنانیزم کبی یاشلرده بولا طورغان ناچار بر عادتنڭ ضررلری هم باشقه‌ده بر نیچه یوغشلی آورولر حقنده‌غی معلوماتلردن عبارت ایدی. بو معلم افندی بوش وقتلرنده همان ادهمنڭ یاننه کیلوب باغچه‌ده وصو بویلرنده سیر ایدوب گوزل صحبتلر ایدشمکده ایدی. ادهمگه، بو معلمی هر کون باغچه‌ده خدمت ایتوونی مثلا آغاچ اوطورتولر، توفراق سیبولر، یمش آغاچلری آراسنه صو یوگرتولر کبی خدمتلر ایله مشغول بولونی توصیه ایته هم کوب وقتده اوزیده برگه اشله‌شه‌در ایدی. شوندی یاخشی هواده خدمت ایتونڭ، بدننڭ سلامت بولووینه، اعضالرنڭ اوسووینه وقاننڭده بیك صاف بولووینه کوب فائده‌سی بار ایکانچیلگی بیك معلومدر.

منه شولای ایتوب ادهم بو ایکی آینیده بیك راحت وشادلق ایله اوتکاردی. روسچه سویله‌شرگه‌ده بیك یاخشی‌غنه روشده اوگره‌ندی. کوز جیتوب سنتابر باشلاری بولوب مکتبلرده‌ده اوقو باشلانغاچ ادهم یاخشی‌غنه بر امتحان طوتوب شهرلرنده گارادسکوی اوچیلچشه‌گه‌ده قبول اولندی.

(آخری بار)

«شورا» سؤالینه جوابلر:

«شورا» طرفندن اوقوچیلرینه اوشبو روشده بر سؤال ویرلمش ایدی (عدد ۲۱):

«رسول اکرم وفاتندن اعتبارا بو کونمزگه قدر، اوزینڭ فکری وسیاستی ایله اسلام دیننه اڭ بیوك خدمت کوسترمش ذات کیمدر؟ وبونڭ دایلی نه شیلردر؟»

مذکور سؤالنڭ جوابلرینی آلنمش تاریخلری ایله بو یرده‌درج ایده‌چکمز.

۱) بو کیمسه، خلیفه عبدالرحمن الناصردر. زیرا بو ذات ایللی ییل حکومتنده سیاست واداره جهتنچه کوب مهارت کوستردی. اسلام مملکتنی توسیع قیلوب «قرطبه» شهرینی علم ومعارف مرکزی قیلدی. اگرده علمادن کوسترمك

لازم ایسه جاحظ، غزالی، فارابی‌نی کوسترەم. زیرا بونلر تألیفلری ایله ملت فکرینی آچدیلر. صوڭ زمانده بتون دنیا مسلمانلرینڭ علملری بتوب انقراض قابقاسینه کیلوب طغلوب توقتاب طوردقلری وقت حقیقت صاحبی دخی بر مجدد ظهور ایتدی و اسلامڭ قولندن طوتدی. بو ایسه مصر مفتیسی محمد عبده‌در. صوڭ آدملرنی کوسترمکدن مانع یوق ایسه بونی کوسترەم.

ذاکر معاذوف اورنبورغ اویازی «ایمانقل»

۲) بو کیمسه حضرت عمردر. بردن آرتق آدم کورسترمك ممکن ایسه ایکنچیسی صلاح الدین ایوبی حضرتلریدر. دلیلم: برنچیسی، اوزینڭ خلافت وقتنده عدالت و شجاعتی ایله داخلی فتنه و فسادلرنی سوندردی و بر آوچ عسکر ایله روم و فرس دولتلرینی ضبط ایتدی. اڭ بیوك اولان ایکی دولتنی بردن توشروب اسلام حدودینی عقللره صغماز درجه‌ده توسیع ایتدی. ایکنچیسی ایسه اطرافنده اولان اسلام امیرلری یالکز سیرچی اولوب طوردقلری حالده اوزینڭ آز عسکری ایله دریالر مثالنده آغوب کلمکده اولان اهل صلیب متعصبلرینی دفع ایلادی، قدس شریف و بیت المقدس کبی مبارك اورنلرنڭ بوکونه قدر اسلاملر تصرفنده قالمقینه سبب اولدی.

معلم اسماعیل علیيف «تاشکند».

۳) اگرده فقیهلر آراسندن قارالسه بو کیمسه ابو یوسف وسنت اهللرندن قارالسه امام بخاری اولسه کرك. دلیلم: ابو یوسف حنفی مذهبنی تأسیس و نشر ایلامشدر. امام بخاری‌ده سنت علمنی احیا ایتمشدر.

مدرس جلال الدینوف، «میاس»

٤) بو کیمسه محمد عبده حضرتلریدر. دلیلم: اسلام دینینڭ ضعیفلنوینه باش سبب قرآن شریفنی اسرائیلیات و بعض متصوفه خیالاتنه تطبیق ایدوچیلر، شونلرنڭ تفسیرلری خلق آراسینه انتشاری اولمشدر. ایشته بزم شیخ بونلرنی تماما صوروب تاشلاب قرآن تفسیرینه مناسب اولان بر یول آچدی. بو زمانده بوندن آرتق خدمت اولورمی؟

آخوند عمر القراشی «اچکی اوردا».

٦) بو کیمسه حضرت عثماندر. دلیلم ایسه بونڭ قرآن شریف جمع ایتمه‌سیدر. قرآن شریفنڭ اساسی اولان قرآن شریفنی جمع ایدوب دین اسلامڭ سلامتنه سبب اولدی.

ح. بیگییق. «اولیا آتا»

۵) (بو جواب ایکی کیمسه طرفندن یازلمش اوزون مکتوبلردن خلاصه ایدلدی) بو کیمسه حضرت ابو بکردر. زیرا حضرت رسول الله نڭ وفات اولوی ایله، برسی برسندن دهشتلیراك اولان کوب اشلر باش کوستردی. عربستان اهالیسنڭ گرچه اکثری اسلام قبول ایتمشلر ایدیسه‌ده خصوصا قبائل اعراب آراسنده اسلام رسوخ طابمامش اولدیغندن، جناب رسولنڭ وفات خبری ایله، بدوی عربلرنڭ کوبسی ارتداد ایتمش ایدی. بونڭ اوستینه، عربستاننڭ هر طرفنده نبوت دعوا ایدن فسادچیلر ظاهر اولوب، بونلر آراسنده کندینه کوب عسکر طوپلامش مسیلمه کبی اسلام ایچون غایت خوفلی اولانلر بده وار ایدی. مهاجرین ایله انصار آراسنده خلافت نزاعسی چیغوب، مسلمانلر آراسینه تفرقه و دشمانلق توشوی و بوندن طولایی یاکیفنه ظاهر اوله باشلامش اولان اسلام نورینڭ بیك تیزدن سونوویده بیك یاقین احتمال ایدی. بو وقت اسلام ایچون غایت خوفلی، مسلمانلر ایچونده بیك اضطرابلی ایدی. شوندای اسلام و مسلمانلر ایچون بیك اضطرابلی و هر طرفدن هر تورلی چیتنلك ایله چلغانمش بر زمانده حضرت ابو بکر الصدیق رضی الله عنه مقام خلافته کیچمش ایدی. حضرت ابو بکر رضی الله عنه‌نڭ: ۱) مهاجرین ایله انصار آراسنده چیغووی بیك یاقین حتی باشلانمشده اولان خلافت نزاعسنی، بتورمه‌گه موفق اولمه‌سی. ۲) اسلامڭ استقبالی ایچون بیك مدهش آفت اولان ارتداد بلیه‌سنی بتروب اسلامه قایتارمه‌سی. ۳) اسلام و مسلمانلرنی، نبوت دعوا ایدن فسادچیلر بلاسندن خلاص ایتمه‌سی. ٤) اسلامڭ بتون قوت و روحی اولان قرآن شریف اجزاسنی (*) جمع ایتدروب اسلام اساسنی سلامتلك یولینه چیقارمه‌سی. ۵) فارس و روم طرفلرنده‌غی فتوحاتی ایله اسلامه مادی و معنوی یاردم ایتمه‌سی. ایشته شوندای اشلری ایچون ابو بکر الصدیق حضرتلری، فکر و سیاستی ایله اسلامه اڭ بیوك خدمت ایدن ذات ایدی» دیه اویلیم.

درست، اسلامه بیك بیوك خدمت کوسترن ذاتلر وار، لکن فکرمچه اول خدمتلره، ابو بکر حضرتلری طرفندن تربیه‌لنمش آغاچنڭ یمشی یاخود آنڭ طرفندن ترتیب ایدلمش درست مقدمه‌لرنڭ نتیجه‌سی، دیه فارایمن.

احمد توقتابایوف. «توسکی» شهرنده، تاش مدرسه‌ده معلم ۱۵ نچی نویابر.
معلم سمیع الله عفیفی. «طرویسکی» ۲۰ نچی نویابر.

(*) قرآن جمع ایتمك اشنده باشقه صحابیلرگده خدمتلری انکار اولونماز، شولایده خدمتنڭ الوغسی، تشبث و اجرا جهتندن جناب ابو بکره عائددر.

۹) بو کیمسه تاتار خانلرندن برکه خان ایله اوزباك خان اولور. بونلرنك برنچیسی الك ایلك دین اسلامنی قبول ایدوب بتون تبعه سینك مسلمـــان اولمقینه سبب اولمش وایکنچیسی ده خلقلرنك دین طوغروسنده اولان ثباتسزلـکلرینی بتروب دین اسلام محکم قالمقینه باعث اولمشدر.

صابر جان الِقورماشی. «آلما آتا»

تیل یاریشی

VIII

«کیگاش» اونده‌وی بوینچه

تل یوگورتشو

بو، بیلـگولی اونده‌وگه طغلوچیلر بولغالاغاننی ایشتوب بلـگاچ مینده قالوشمیم دیب اوزمنك اوتورغان قالام (......) ده ایکی قابات اوطوروب اوطوروب یازدم ایدی اوکونچکه قارشی صوغوشقه بارغانده چوقمارن اونوطقان کبك مینده شول یازغانمنی تیوشلی اورنینه ایلتورگه چقغانده اونوطوب قالدرغانمن. ایندی طغوزغنه چاقلی قورغاشینلی چبوق بله‌گنه شول اونده‌وگه بویصونو یوزندن اوشبو یازوومنی قارالادم.

توبنده بو اش جیگـگل اش توگل، آور اشدر. شولای بولسه‌ده طامرلارمده چن تاتار ایله چن میشار قانلاری قاتناشوب آغوی، میشارچه‌لرنی تاتارچه‌لرنی چیبار بلووم میکا تل کوچی بیروب یازیشو بازارینه کرتدیلر. اونده‌وچینك چیکلاگان چیکلری بیلـگولی توگللکدن مین، بو اشکه قاتناشقان کشیلرنك یازغانلارن چاغشدروب تیکشورگانده سوز کوره‌شولر بولور آلی دیب اویلیم. یازلغان نرسه‌ده برده چیت سوز بولماسون، الغی ترکیچه سوزلردنگنه بولسون دیگان سوزدن یازوچیلرن آولاری یازوغه اونده‌وچیلرنك آولاریده چیت تلچه بولماسقه کراك دیب سوزم ایته‌م. شولای بولغانده یازغانم طاتسزراق، طوزسزراق بولسه‌ده تاتارچه‌دن توگل سوزلردن قاچوده مینم تیکم بولماس؛ بو یاق بله مین بار یازوچیدنده اوزارم دیب کیسه آلام.

مینمچه بو زور اش توگل، کوچله‌نـوب ایتنوب اشله‌گان اشنك نیسی زور بولسون. مونه شوندی کشیلر بار: اوز آلدینه بر کشیده قوشمی طوروب آب آچیق تاتارچه سویلیلر. قزان آرتنده توتنار آولنده آلتیه‌ی جیدیمی قزلی بر تاتار بار ایدی. شول تاتار برگنه سوزده‌ده چیت که چقمی قویوشدروب طوروب تاتارچه سویلیدر ایدی. آندن باشقه بوزاولق بوینده تاتارلاشقان بر باشقرد بار. بله‌ده صوك تاتارچه نی! ایندی تل یوگورتوشکان کشیلرنك اشلرن تیکشروچیلرگه اوتنچم شولدر: تاتارچه یازام دیب یازوب یبارگان کشیلرنك یازولارن تیکشورگانده برام برام سوزلرنی قاراغاندن آری سوز تزمینك تاتارچه بولووندە قاراسونلر. بو یازغانم قرق یولغه طولماسه تلاك بله بولسه‌ده طوطورسز. ایشوتکانسزدربیت: کوچی کوکلرده‌ده کوکلرنك اوستونده‌ده یورگان «بر» بو آشاغینی کچرایتمی چیکلاوك قابغن زورایتمی آشاغینی شول کچکنه قابقغه صیدرا آلور، دی.

صاولقلر کزنی نلاب یازغوچی .....

بصیرت

۱۹۰۹نچی میلادی و۱۳۲۷نچی هجری ییللرنی آرتمزده قالدروب، اوشبوکون ۱۹۱۰نچی و۱۳۲۸نچی یکی ییللرنك ایچینه کلوب کردك. بو مناسبت ایله کچمش اشلرنی بر مرتبه خاطرگه توشرور اوله‌ق ضرر ایتماز.

کچن ییلنك الك بیوك واقعه‌لری ترکیا وایـران کبی اسلام مملـکتلرنده اولدی، باشقه یرلرده اولان حادثه‌لر بونلره کوره پك جزئی صانالورغه تیوشلی.

ترکیاده مشروطه‌دوام ایدوب ومبعوثان مجلسی اوزینك وظیفه‌سینی اجرا قیلوب طوردیغی بروقتده بردن بر ۳۱نچی مارت انقلابی ظهور ایتدی. بو ایسه ایسکی اداره‌نی کیرو قایتارمق ایچون اولان سیاسی بر حرکتدن عبارت اولوب، انقلابچیلرنك قهرمانلری، ایلك زمانده اشسز وکوچسز وظیفه الوب ووقف آشاب یاتوچی آدملر ایدی. بونلر، میدانه: «شریعت ایسترز!» اسمی ایله چیقوب عسکرنی اغوا قیلدیلر واوشبو عسکرلر آرقـلی خیلی بیوك اشلر اشلارگه موفق اولدیلر.

الك صول اولان احرار فرقه‌سی، استبدادنی کیرو قایتارمق ایچون اولماسه‌ده، حکومت باشنده اولان یـاش ترکلر فرقه‌سینه آچو ایتدیکلرنـدن «لالحب علی بل لبغض معاویه» قبیلندن بو واقعه‌ده انقلابچیلر طرفندن اولدیلر.

جنایتلرگـه سببچی اولانلر حقنده سلطان عبدالحمید

طرفندن عمومی عفو اعلان ایدلدی، حکومت آلماشندی، علما وخواجه‌لر، جامع شاگردلری ومریدلر طرفندن «اتحاد محمدی» اسمنده بر جمعیت تأسیس ایـدلدی. سلطاننك نفوذی آرتـدی یاش ترکلر ییغولوب استانبولده اشلری قالمادی. لـکن بوحال اوزون وقت دوام ایتمادی. سلانیك عسکری استانبول اوستنه کاوب مشروطیتنی اولـگی حالینه قایتاردی. ۱۴ نچی آپریلده اعیان ایله مبعوثان اعضالرینك برلاشوب یاصادقلری مجلس طرفندن سلطان عبدالحمید خلع وآنك اورنینه‌ده بشنچی محمد اسمی ایله محمد رشاد تختکه چیقارلدی. سلطان عبدالحمید «سلانیك» شهرینه یبارلدی. بو کونده مخصوص سرایده محبوس صفتنده طورر. ۳۱ نچی مارت انقلابی نتیجه‌سی بر سلطاننك توشرلوب ایکنچی سلطاننك بندرلمکدن و ادارهٔ عرفیه محکمه‌لرینك حکملری ایله بر قاچ ذاتلرنك اعدام ایدلمکلرندن عبارت اولدی.

اسمده ترکیا وعملده آفستریانك اولان بوسنه هرسك ولایتلری تماما آفستریـا تصرفینه کردی، کنازلك اولان بلغاریا قراللق اولوب اعلان قیلندی. ترکیا ملکی اولان گرید آطه‌سی حقنده الوغ دولتلر طرفندن یکی بـر قرار ویرلدیکی یوق، همیشه اولـگی حالده طورر.

ترکیانك حاضرگی اداره‌سی ومشروطیتینك دوام ایده‌چکنده کوب کیمسه‌لر معتقد ایسه‌لرده بعض بر آدملر بونك وقتلی برشی اولوب دخی بر ۳۱ نچی مارت انقلابی قبیلندن دهشتلی بر انقلاب اولوب استبدادنك قایتارلاچغندن امین دگللردر. هرنه بونی زمان کوستررر.

ایرانده ایسکیلکنی کیـرو قایتارمق ومشـروطیتنی بترمك ایچون ۱۹۰۸ نچی ییل مارت آینده محمدعلی شاه طرفندن تاراتلمش ملت مجلسی، تارالدیغی حالده برییلدن آرتق وقت‌طوردی. شاه ایله مشروطه‌چیلر آراسنده محاربه‌لر دوام ایتدی. اوشبو اختلال سببندن ایران دولتی فقیرلندی، ضعیفلاندی، کسب وتجارتلر طوقتادی. کوب واقعه‌لر واوزون ماجرالر صوکنده نهایت مشروطه‌چیلر غالب اولدیلر محمدعلی شاه روس حمایه‌سینه کردی وتختکه‌ده اون ایکی یـاشنده اولان شهزاده میرزا احمد چیقدی. محمدعلی شاه روسیه‌گه یبارلوب بو کونده «آدیس» شهرنده طورر.

ایران ملت مجلسی اوتـکان ۱۹۰۹ نچی ییل برنچی ذوالقعده (نویابر) ده آچلوب اوزینك خدمتنه کرشدی.

فاس وافغانستانده اولان اسلام حکومتلری عسکرلرینی ترتیب‌که قویمق فکرینه کردیلر وبونك ایچون ده معلم ایدوب ترکیادن آفیتسرلر چاقروب کتوردیلر. صوك اولسه‌ده بو اش گوزل وخیرلی بر اشدر.

آوروپاده اولان حادثه‌لرنك اڭ زورلری اسپانیه‌ده اولوب اوتدی. اسپانیه حکومتی فاس عربلری ایله صوغشوب عربلرنی ییکدی. حکومتنك بو اشینه رضا اولمادقلرندن بعض ولایت اهالیسی اختلال باشلغی اولمق ایـله تهمت ایدلنوب فه‌ره‌ر اسمنده بر معلم سوسیالست، حکومت طرفندن اعدام قیلندی. فقط آوروپا افکار عمومیسی بـو حالنی وحشت وظلم صاناب اظهار نفرت ایتدیلر، حکومت‌ده آخرده اوزینك مسلـکینی اوزگرتورگه مجبور اولدی.

مملکتمز روسیه ایچنده حاللر ایسکیسی کبی دوام ایته‌در. ۱۲ نچی ایونده تعطیل ایدلمش دوما تکرار اوله‌رق ۱۰ نچی اوکتابرده آچلدی. کامل معناسی ایله حریت دینیه ویررگه دوماده قرار اولدی ایسه‌ده بو اشنك هنوز تمام اولدیغی یوق. اوقو اشلری بلـکه مکتب ومدرسه مسئله‌لری، ادارهٔ روحانیه‌لر نظاملری اوشبو قشده قارالور.

ایمپراطور حضرتلری فینلاندیه‌صولرنده گرمانیا ایمپراطوری ایله کورشدی وصوکره ایتالیه مملـکتنه سیاحت ایدوب قایتدی. لیڤادیه‌که ترکیا طرفندن ایلچی هیئتی کلوب ایمپراطور حضرتلرینه یولقدی. روسیه ایـله ترکیا آراسنده اولان مناسبت اولـگی وقتلرغه کوره کوب یخشیلانمشدر.

ققفازیه‌ده شیعه قارنداشلرمزنك ادارهٔ روحانیه‌لرینه رئیس اوله‌رق ملا محمد پیشنماززاده شیخ الاسلام نصب اولندی.

محرری : رضاءالدین بن فخرالدین.

ناشرلری : محمدشاکر ومحمدذاکر رامیفلر

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه در.

آبونه بدلی: سنه‌لك ۵، آلتی آیلق ۲ روبله ۶۰ کاپك.
«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه: سنه‌لك ۹، آلتی آیلق ٤ روبله ۶۰ کاپك در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-й СТР. ОБЛОЖКИ 30 КОП., НА 3 и 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, редакція журнала „ШУРО",

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی.

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ" ОРЕНБУРГЪ.